

Kerkgeschiedenis

Korte schetsen
van de
geschiedenis
der
Christelijke
Gereformeerde
Kerk.

Vanaf het begin der 19^e eeuw.

TEN GELEIDE

Deze uitgave is een verzameling van gegevens betreffende de **kerkgeschiedenis** uit de 19^e eeuw.

Hiervoor is gebruik gemaakt van bronnen die in het verleden verschenen zijn.

Veel gebruik is gemaakt van "**Het Gedenkboek van 1934**".

De bedoeling van dit schrijven is een lijn te trekken van 1816 tot heden.

Om hier meer van te weten, zult u naast dit boekwerkje meer studie moeten maken.

We hopen door dit werkje weer enige bekendheid te geven over het ontstaan en het verloop van de Chr. Geref. Kerk.

Hopende dat deze zaak hierdoor weer meer bekendheid mag krijgen.

Mussel, maart 1983.

H.Kamies (1912-1985)

BRONNEN

"Gedenkboek van 1934" door:

Prof.	Geels
"	P.J.M. de Bruin
"	G. Wisse
"	J.J. van der Schuit
Ds	G. Salomons
"	J. Jongeleen
"	A.H. Hilbers
"	H. Jansen
"	L.H. van der Meiden

"Door God bewaard" van:

Ds J. van Dijken

“DE KERK IN VERVAL”

De 18^e eeuw.

De eeuw van de afbraak.

Een diep verval heerste allerwegen, op elk terrein.

Niet alleen op maatschappelijk gebied maar ook op kerkelijk terrein.

Een vervallen grootheid dat was het overal.

Prof. Geels zegt daarvan:

“Als een cederboom Gods had zij haar wortels diep in- geslagen in de vaderlandse bodem.”

Zij had de Gereformeerde waarheid als een kostbare kleinood verdedigt en gehandhaafd tegen krachtige aanvallen. De hoeksteen der republiek waarmee zij was samengegroeid.

Dat was zo vanaf het uur van haar geboorte.

En nu de kerk een vervallen hut.

Uiterlijk had zij haar naam en plaats behouden.

Er scheen niets veranderd, maar innerlijk was zij van kracht beroofd, een ingebogen wand.

Dit was niet van de ene- op de andere dag zo gekomen. In de 17^e eeuw, de z.g. Gouden Eeuw, hadden zich de ziekte kiemen reeds gezet.

Niemand die het vermoedde.

Holland had zijn hoogste punt bereikt.

God had ons land groot gemaakt.

Maar toen ging het met Holland als met *jeschurun* die vet geworden was. De overdadige weelde voerde een zedenbederf met zich mee dat het volksleven infecteerde. Daar kwam nog bij, dat ons volk onder de overheersende Franse geest kwam, zodat de ontarding en de verwording hand over hand toenam.

De kerk deed niets om zijn kinderen van de weg des verderfs af te houden.

Er waren nog enkele getrouwen die niet konden zwijgen. Mannen als Brakels en Lodenstein, Smijtegeld en Voetius, die toornden tegen de toenemende volkszonden en maanden tot boete en bekering. De 18^e eeuw was de eeuw van de rationalisme. Er trad een wijsbegeerte op die niet minder dan de reformatie, een totale verandering bracht in de levensverhoudingen.

Het rationalisme was de principiële tegenstelling van de reformatie.

Het had een ander uitgangspunt, want het gaat uit van de mens. Het deed zijn zegevierende intocht. Toegejuicht van alle zijden.

Voetius

Het bracht zo zei men, *de opklaring, de verlichting*, en voerde de mens tot een zedelijke en ware geestelijke vrijheid.

In principe was het dus *anti-christelijk*.

Van hieruit kwamen de aanvallen op het christelijk geloof. De gereformeerde geloofsleer wekte de hevigste tegenstand. Voltaire en Rousseau waren de volkspedagogen die het evangelie van de rechten van de mens predikten.

En de kerk zweeg.

Er openbaarde zich wel een streven om de wassende invloed van dit rationalisme te stuiten.

Het was een poging om openbaring en rede met elkaar te verzoenen. Men hield vast aan de bijzondere openbaring, aan de autoriteit, maar men eiste dat deze openbaring aan de menselijke rede gerechtvaardigd moest worden. Men noemde dit het *supra naturalisme*.

Maar deze verzoeningsmethode mislukte, omdat de menselijke rede en de openbaring eenvoudig niet te verenigen zijn. Het hield geen rekening mede dat ons verstand van nature door de zonde verduisterd is. En straks lossen beide richtingen zich in elkaar op, en dienen zich aan als rationeel *supra naturalisme*, en dat is het liberalisme van de 19^e eeuw, dat tot op de dag van vandaag voortleeft. Het toenemend verval van de kerk, was beslissend voor het maatschappelijk en staatkundig leven, dat voor een geweldig bankroet stond. Dit rationalisme werkte als een *zuurdesem*.

De natie werd los gemaakt van het Woord van God, en rijp gemaakt voor de revolutie, die de mens ten troon verhief.

Voor de godin der rede werd wierook ontstoken, en de Franse sansculotten als bevrijders van de tirannie van Oranje begroet. Gods hand rustte zwaar op dit ontzinde volk. Maar de bevrijders bleken weldra scherpe gesels te zijn, waarmee Napoleon tot bloedens toe sloeg.

De kerk werd geprest om voor de onderdrukkers te bidden om zegen af te smeken op zijn krijgswapenen. Aan de bitterste armoede werden har dienaren onderworpen. De staatskas was beroofd, en toch moest het volk miljoenen betalen als dank voor de vrijheid, welke de Fransen brachten. De zonen des lands werden ingelijfd in des keizers armee en heengevoerd naar de slagvelden van Spanje, Italië, Duitsland en duizenden bleven in de sneeuwvelden van Rusland.

Het water der verdrukking rees tot boven het hoofd. Uit diepte van ellende riep het verdrukte volk om verlossing. En God hoorde. Straks slaat het uur der bevrijding. Oranje werd teruggeroepen, en in ere hersteld. De verschrikkingen behoorden tot het verleden, maar de Geest der revolutie was niet uitgebannen, *de verlossing werd niet bekroond met een wederkeer tot God*.

Het liberalisme, dat de leiding genomen had, wenste een geest van gematigdheid, en vooral geen uitersten. Dit kwam vooral uit in de gezindheid tot de kerk, die, na de storm der revolutie, dodelijk krank was.

De kerk dwong niet meer de eerbied af, als zijnde het lichaam van *Christus*.

Men was wel godsdienstig, want zonder godsdienst ging het niet, dat had de revolutie bewezen, maar men moest in de religie wel gematigd zijn. Niet te *goddeloos* en niet te *vroom*, wel *verdraagzaam*. Men geloofde wel in God, maar niet in een God, zoals die ons in de Bijbel geopenbaard is.

Het gemis aan waarachtig geestelijk leven zoekt altijd vergoeding in de verfraaiing van de vorm. Een en ander ging niet zonder protest, maar deze bezwaren werden spoedig overwonnen. Men kon niet alles wegdoen wat aan het oude herinnerde, maar toch hoopte men van die aller ellendigste formulieren af te komen.

(MR. H.W. Hoving) *Blijf weg met uw leer van de Drie-eenheid*. En tot de koning richtte hij een verzoek om van de “*Dortsche Kluisters*” bevrijd te worden. Het was een droevige toestand waarin de kerk verkeerde.

Willem Bilderdijk

In 1810 schreef Willem Bilderdijk aldus:

“Een kerk die geen kerk meer is, maar een ongeordende samenvloeiing van God ontterende dwalingen”.

Dit was scherp maar juist. Een der eerste regeringsdaden van koning Willem I was herstel van de kerk. En reeds in 1814 regelde hij bij Koninklijk Besluit de traktementen, ook het achterstallige, aan de predikanten. Hiermede was een schreiend onrecht hersteld. Jaren achtereen was in de pastorieën bittere

armoede geleden. Door deze daad stal hij de harten der predikanten. Ds. N. Schotsman noemde hem: "Onze beminde Josafath op de troon".

Maar de koning wilde meer. Hij wilde aan de kerk een organisatie geven, waardoor rust en orde gewaarborgd zouden zijn. Zijn motieven hiertoe waren misschien wel goed bedoeld, maar hier ging hij zijn bevoegdheid te buiten. Met dit voornemen vond hij bij de liberalen krachtige steun, die tot die tijd in het kerkelijk leven, de toon aangaven. Zij waren ook bang, wanneer de koning een synode bijeen zou roepen, ze weer gebonden zouden zijn aan de *Dortsche Kluisters*, en dat wilde men tot elke prijs voorkomen.

Toch bleef een ernstige waarschuwing niet uit. Niet van kerkelijke, maar van staatsrechtelijke zijde kwam de raad, dat de koning zich niet zou inlaten met de organisatie der kerk, daar deze op een bedenkelijke wijze de autonomie der kerk zou aantasten. De Raad van Staten had op 14 mei 1814 reeds geadviseerd het kerkelijk leven in een jaarlijkse synode op te lossen.

En volgens art. 139 der grondwet was de Raad van Staten van mening, dat de vorst zich wel met de financiën, doch niet met de inwendige aangelegenheden der kerken mocht bemoeien.

Koning Willem I

Koning Willem I sloeg echter de weg in van Rehabeam, Voorgelicht door minder goede adviseurs, zette hij zijn organisatie-plannen door. Een commissie werd samengesteld, bestaande uit elf verlichte leraars en deskundigen.

De 25e oktober 1815 vergaderde de commissie. Het stond van te voren al vast, dat het concept zou worden goed gevonden. Met algemene stemmen hechtte de commissie haar goedkeuring er dan.

Met de invoering van dit,

Algemeen Reglement hield de aloude Gereformeerde Kerk op te bestaan in Nederland.

De 6^e januari 1816 werd haar overlijdensacte door de koning getekend. Inplaats van de *kluisters* van Dordt, had men de kerk de *Haagse slavenboeien* aangelegd. Zij was gedegradeerd van kerk van Christus, tot een *staatscreatuur, een genootschap, dat naar collegialistische beginselen bestuurd werd*. Het koningschap van Christus had plaats gemaakt voor het koningschap van Willem I Onbegrijpelijk, maar toch weer begrijpelijk in een tijd, waarin een geest van diepe slaap heerste over de kerk. Zij was noch koud noch beet.

Tegenover deze onaandoenlijkheid maakte de vrijzinnigheid gebruik om de kerk voor altijd aan banden te leggen

Een kerk, waar ieder naar eigen inzicht het woord Gods mocht bedienen. Een kerk zonder *leertucht, zonder sleutelmacht tot openen en sluiten van het koninkrijk der hemelen*.

Welk een verschil toonde 1816 met 1618.

De organisatie 1816 had de kerk in haar hartader aangetast. Zij bestond slechts bij de gratie van de overheid. Zij had niet langer autoriteit over de belijdenis In gehoorzaamheid aan haar verheerlijkt Hoofd, maar de dienaar had het onaantastbaar recht, om te verkondigen wat hij meende Gods woord te zijn

Het liberalisme triomfeerde. Een kerk zonder belijdenis, de vrijheid was gewaarborgd. Geen strijd over dogma's maar verdraagzaamheid, waarin elk zich kan vinden. Een kerk zonder Christus, zij was immers geen

kerk meer, zij was radicaal los gemaakt van haar historisch verleden. Het erfgoed der vaderen was geofferd aan een valselijk genaamde wetenschap.

Te midden van het toenemend verval der kerk, deden er zich echter tekenen voor, die uitzicht gaven op betere tijden. Niet alleen in ons land maar ook in Engeland en Zwitserland kwam er een heilbegeerig verlangen naar de zuivere prediking des Evangelie's. Het was een geestelijke beweging die de naam "Reveil" ontving.

Het "Reveil" was een geestelijke herleving, die opwekte om de beginselen van het Woord Gods te beleven en opriep tot bekering.

Het wees vooral op het offer van Jezus aan het kruis volbracht. Het legde zich toe op christelijke barmhartigheid, doch had te weinig oog voor de soevereiniteit Gods, er was geen terugkeer tot de belijdenis. Op bepaalde dogma's werd wel de nadruk gelegd als b.v. de Godheid van Christus, zijn plaatsvervangend lijden.

Het legde meer de nadruk op het leven dan op de leer. Voor de reformatie der kerk had het geen oog. Het wilde meer genezend inwerken op de gehele samenleving.

Geharnast strijder voor de ere Gods was de dichter Willem Bilderdijk, Zijn hart brandde van liefde voor de zuivere leer, van liefde voor de zuivere leer, maar ook voor Vaderland en Vorstenhuis.

Dit had tot gevolg dat hij verbannen werd.

Jaren van omzwerving en beproeving waren zijn deel. Maar hij ging door met zijn werk.

Hij verzamelde een kring van jonge mensen om zich heen, die hij wist te bezielen met de idealen, waarvoor hij leefde. Hij vormde een kern van strijders, die straks de banier ophieven voor de Christelijke en historische beginselen, in maatschappij, staat en kerk.

Een vurig medewerker vond Bilderdijk in de Leidse predikant Nicolaas Schotsman, die naast een grote geleerdheid ook een leven van godzaligheid paarde. In 1819 trad hij op voor de rechten van de kerk des Heren. Het was in die tijd twee eeuwen geleden, dat de Nationale Synode te Dordrecht werd gehouden, waarin zij de gereformeerde belijdenis had gehandhaafd tegen de aanvallen van buitenaf.

Bij dit tweede eeuwgetij gaf Ds. Schotsman een tweetal leerredenen uit onder de titel:

"Erezuil ter gedachtenis van de te Dordrecht gehouden Synode".

Dit vond weerklank in duizenden harten.

Maar de verontwaardiging in het liberale kamp was niet mis. Een erezuil zei men?

Men behoorde een schandzuil op te richten, voor de beruchte Dortsche Synode.

Dit werkte als een eerste hamerslag, die de vrede waarin de protestanten elkaar benaderden verstoorde. Geen wonder dat Schotsman met smaad en hoon werd overloden. Men riep de kerkelijke tucht tegen hem op. Maar de strijd staalde de krachten. De instemming der duizenden enerzijds en de vijandschap anderzijds versterkten Bilderdijk en Schotsman in hun ernstig voornemen.

Het zijn grote namen die zich met die van Bilderdijk en Schotsman verenigden. De Hogendorpen, Da Costa, Capadose, Groen van Prinsterer, Elout van Soeterwoude e .a. Onder dezen nam Da Costa een plaats in der Ere. De verguizing van deze voor vechters nam hand over hand toe. Van schier elke kansel werd tegen hen gewaarschuwd. De officiële wereld meed hen als de pest. Maar Bilderdijk en Da Costa weken geen duimbreed. Tot het bittere einde zouden zij volharden bij de banier des

Da Costa

Kruises. En van lieverlee steeg de belangstelling en waardering voor hun optreden. Bij hun bijbellezingen zo zachtjes aan de kring der aanzienlijken en hoogbegaafden. Ook in meerdere steden van ons land hield Da Costa zijn voorlezingen, die steeds grotere kringen trokken in de hogere wereld.

In 1827 verscheen ook een bezwaarschrift tegen de verkrachting der gereformeerde leer onder de titel: "Adres aan al mijn Hervormde geloofsgenoten", waar inzonderheid werd geprotesteerd tegen de proponent's formule. Dit gaf nieuwe beroering in het liberale kamp. Naarstig werd gezocht naar de auteur van dit geschrift, wiens naam niet bekend was. Toch werd de onbekende ontdekt en ter verantwoording geroepen bij de minister van eredienst.

Dit had tot gevolg dat de schrijver Ds. Molenaar zijn leed aan de koning betuigde over hetgeen door hem geschreven was, en beloofde eerbiedig, dat door hem niets zal ondernomen worden, hetwelk de schijn kon hebben, van de rust in de kerk te verstoren.

Hierop volgde een rondschrĳven bij koninklijk bevel waarin het geval Ds. Molenaar ten voorbeeld werd gesteld, ter waarschuwing voor anderen. De gekrenkte knecht Gods, ontving van de koning een pleister op zijn wonde. In 1836 werd Ds. Molenaar benoemd tot *Ridder in de orde van de Nederlandse Leeuw*.

Overall in het land kwamen de gelovigen in gezelschappen bijeen, waar Gods Woord biddend werd onderzocht. In deze gezelschappen heeft de Here zijn kerk doen voortleven.

In droeve en moeilijke omstandigheden hadden ze de gewoonte om zich in hun bijeenkomsten gemeenschappelijk voor God te verootmoedigen.

De tijden waren vruchtbaar voor het gezelschapsleven.

In Friesland kwamen reeds in 1800 de gezelschappen bijeen. Een zekere Jelle Corvius had grote aanhang. Jan de Jonge een bakkersknecht was hem tot grote steun. En enkele jaren later deed Pieter Blauw, bekend als de bakker van St. Jansga van zich spreken.

Ook in Zeeland bloeiden de bijeenkomsten, waarin Willem Vijgeboom als voorganger optrad. De kerkenraad van Axel riep hem ter verantwoording en verbood hem het optreden. Maar Vijgeboom dacht er niet aan zijn vruchtbare arbeid op te geven. De overheid werd ingeschakeld en dreef de vergadering uiteen met gewapende macht.

Deze mannen die met vele anderen opkwamen voor het gezag van Gods Woord en de eer en het recht, hebben veel bijgedragen tot de doorbreking van het werk des Heren in 1834, maar anderen had God verkoren om zijn instrumenten te zijn.

Om de kerk van onder het synodale uit te voeren. Zij behoorden niet tot de mannen van naam en stand. Zij gingen schuil in de nederige onbekendheid.

De 14e okt. brak de dageraad der verlossing van Gods kerk aan. Vanuit Ulrum, het kleine onbekende Groningse dorp ging de *reformatie* van 's Heren huis uit. Ds. Hendrik de Cock, predikant der Hervormde kerk te Ulrum, was het door God verkoren instrument, waardoor Hij zijn Naam en Ere onder ons volk zou groot maken.

Op de 29 ste oktober 1829 deed Ds. De Cock zijn intrede in Ulrum als opvolger van Ds. Hofstede de Groot, die hoogleraar werd te Groningen. Deze leraar was een groot voorstander van het liberalisme. Ds. De Cock onderscheidde zich toen in niets van zijn voorganger de Groot. Maar dit werd weldra anders. In Ulrum woonden oprechte kinderen Gods, waaronder een zekere Klaas Pieters Kuipenga, die nog geen

belijdenis des geloofs had afgelegd, omdat hij zich niet kon verenigen met de leer van de Groot. Toen hij bij Ds. De Cock. ter catechisatie kwam zeide hij eens:

“Indien ik ook maar een zucht tot mijn zaligheid moest toebrengen, dan was ik nog voor eeuwig verloren.

Dit was voor Ds. De Cock onbekende taal en het bracht hem tot onderzoek van Gods Woord, en later ook van Calvijn's *Institutie*.

De Here zegende dit onderzoek, en door Gods Geest ontdekte hij nu zijn onmacht en rampzalige toestand. Hij leerde verstaan, dat de mens dood is in zonden in misdaden, en dat hij alleen kan zalig worden uit genade zonder enige verdiensten onzerzijds. Hij zag door Goddelijk licht de al genoegzaamheid van de Here Jezus voor een gans verloren zondaar. Hij leerde nu geheel voor Hem te leven, en dat het de verkiezende liefde des Vaders was die naar hem had omgezien.

Dit kwam in zijn prediking naar voren.

Want hij die als een vuurbrand uit het vuur was gerukt kon niet zwijgen van de noodzakelijkheid der wedergeboorte. De rechtvaardiging van de zondaar door het geloof, zonder de werken der wet, werd de grondtoon van Cock's prediking.

Deze reformatie van het hart des leraars leidde tot reformatie van de kerk van Ulrum, en dit leidde uiteindelijk weer tot het gezegende werk

des Heren, dat onder de naam van de *“Afscheiding”* bekend staat. Ten diepste ging het er bij De Cock om, om de Gereformeerde leer te behouden.

De afscheiding is dus niet geboren uit Kerkrechtelijke beginselen, maar uit beginsel des Geloofs, om te behouden het *gouden kleinood* der zuivere leer. Zo was het bij Luther, Calvijn en ook bij Ds. H. de Cock.

Gekomen tot het inzicht der soevereiniteit Gods en de leer van zonde en genade, worden deze zaken het thema der prediking Zijn zinspreuk wordt: *De mens op het diepst vernederd, en God op het hoogst verheerlijkt.*

Fel gekeerd tegen Remonstrantisme, daarbij bewogen met het lot van land en volk, geeft hij in 1832 een ernstige en hartelijke toespraak uit: *„Opwekking tot bekering”*

En verder geeft hij opnieuw uit:

“Besluiten van de Nationale Dortsche Synode”

Op de klassikale vergadering begint hij ernstig te getuigen en te vermanen, maar vindt geen gehoor. Hij wekt op tot reformatie.

Er komt een geweldige toeloop onder zijn prediking. Ouders uit andere gemeenten,

verzoeken hem om de doop voor hun kinderen. Het conflict begint zich af te tekenen. In 1833 verschenen twee geschriften van Ds. Brouwer te Uithuizen en van Ds. Reddingius te Assen, waarin de vrome mensen

als *dom en huichelachtig* werden voorgesteld, waarin de leervrijheid verheerlijkt en de Godheid van Christus aangetast werd.

Reddingius

De terugkeer tot de oude Gereformeerde leer verwekte grote vijandschap bij degene, die van die leer waren afgeweken.

Op 19 december 1833 werd De Cock gedaagd voor het klassikaal bestuur van Middelstum en op vrijdag 20 december werd hij geschorst, op grond van het

schrijven en het uitgeven van een werkje waarin hij Brouwer en Reddingius beschuldigde van afwijking van de Gereformeerde leer, en ten tweede het dopen van kinderen uit naburige gemeenten.

De Cock onderwierp zich aan deze schorsing, hoewel onder protest. Aan het Provinciaal Kerkbestuur zond hij zijn protestbrief, waarin onder meer het volgende naar voren kwam:

Wat mij aangaat ik ben mij van generlei schuld bewust, tenzij het een misdaad is te strijden voor het geloof dat eenmaal de heiligen overgeleverd is. Heb ik Brouwer en Reddingius hard bejegend, het is omdat zij Gods Kerk en gemeente hard bejegend hebben, en Gods Woord geen vrijheid laat dezulken met zachtere benaming te noemen.

Tevens verzocht hij dringend om opheffing van de schorsing.

Na een herhaald verzoek, waarin hij aantoonde dat de schorsing volgens het Algemeen Reglement, onwettig was. Met aandrang verzocht De Cock een antwoord van het prov. kerkbestuur.

Het prov. kerkbestuur stemde toe dat deze schorsing onwettig was, en verzocht hem tevens op 11 maart 1834 voor een inmiddels gevormde commissie te verschijnen en zich te verantwoorden.

Nadat De Cock verhoort was volgde 1 april 1834 het vonnis. De schorsing door het klassikaal bestuur werd bekrachtigd en tevens ook nog verzaamd. Als grond voor deze schorsing werd in hoofdzaak gewezen op het verschenen boekje:

„De schaapskooi verdedigt tegen twee wolven”

Over de doop van kinderen uit naburige gemeenten werd niet gesproken. Deze schorsing werd gesteld op twee jaar met verlies van traktement. Zo nam men De Cock het brood uit de mond. Maar, er kwam nog meer.

De Cock had ook een voorrede geschreven in een boekje van een zekere J. Klok getiteld:

„De Evangelische gezangen getoest gewogen en te licht bevonden”. Hierover moest hij voor de tweede maal ter verantwoording komen, waaraan Ds. De Cock voldeed op 21 mei 1834. Hierop werd hij op 29 mei 1834 afgezet door het prov. bestuur.

Dit was binnen 7 maanden het derde vonnis dat tegen hem gevelde werd. Velen drongen bij hem aan om te breken met de Hervormde Kerk.

Ds. De Cock oordeelde echter de tijd is nog niet rijp. Hij wilde eerst nog appelleren bij de Generale Synode. Helaas ook hier was men vervuld met vijandschap tegen de leer der waarheid.

Op 16 juli 1834 sprak de synode het vonnis uit, het luidde:

De synode verleent Hendrik de Cock, thans afgezet predikant te Ulrum, de tijd van een half jaar om aan het prov. Kerkbestuur te Groningen zijn berouw en leedwezen te doen blijken, over de verstoring van de orde en eendracht in de Ned. Hervormde Kerk en om tevens bij het zelve kerkbestuur plechtiglijk af te leggen en te ondertekenen de belofte, dat hij zich nu voortaan stiptelijk zal gedragen naar al de kerkelijke reglementen en verordeningen. Bij gebreke daarvan zal hij daarom na de gestelde tijd door het prov. Kerkbestuur, namens de Algemene Synode, van zijn dienst in de Hervormde Kerk, geheel zal worden afgezet.

Alles was er op gezet dat hij zich geheel aan de Reglementen zou moeten onderwerpen, en tevens herroepen zou wat geschreven was, in de uitgegeven brochure, *„De schaapskooi verdedigt tegen twee wolven”* en het voorwoord geschreven in het boekje van Klok. Zo werd de weg voor De Cock afgesneden, om in de Hervormde kerk het woord des Heren als leraar te bedienen.

Ds. Hendrik de Cock is dus niet weggelopen uit de Hervormde kerk, maar die kerk heeft hem uit vijandschap tegen de Gereformeerde leer, er uitgezet.

Donderdag 9 oktober 1834 was voor het begin der afscheiding een bijzondere dag. Vooral voor Ds De Cock was hij van grote betekenis.

Hij bracht versterking des geloofs aan, de door de waarheid zo gekwelde leraar van Ulrum. In deze dagen kwam zijn dochttertje die ernstig ziek was, te overlijden.

Onverwachts kwam Ds. H.P. Scholte hem bezoeken. Ds. Scholte was predikant te Doeveren in Noord-Brabant. Deze was ook in moeilijkheden met de Algemene Synode en dus ook voorstander van de aloude Gereformeerde leer en tot handhaving der belijdenis.

Er volgde een hele samenspreking over de moeilijkheden waarin men verkeerde. Scholte wilde scheiding.

De Cock hoopte nog op herstel.

Op vrijdagavond 10 oktober 1834 preekte Ds. Scholte op verzoek van Ulrum's kerkenraad. Deze preek maakte diepe indruk.

Het werd De Cock duidelijk dat hij niet langer mocht zwijgen.

Na Scholte's vertrek deelde De Cock aan Ulrum 's kerkenraad mede dat hij zijn ambt weer wilde waarnemen. Grote blijdschap.

Dit hield in dat hij met de Hervormde kerk moest breken. Nog diezelfde avond tekent de kerkenraad de *Akte van afscheiding of wederkering*.

13 oktober 1834.

De afscheiding vindt zijn grond in art. 29 onzer belijdenis, waarin o.a. staat:

Dat ieder Christen zich moet afscheiden, van een Kerk die niet leeft naar en overeenkomstig Gods Woord en de belijdenis en zich moet voegen bij de ware Kerk.

De Ned. Herv. kerk als genootschap met allerlei wind van leer, is geen ware kerk meer, zodat onze belijdenis ons roept dezelve te verlaten en zich te voegen bij die kerk die de Gereformeerde leer handhaaft.

Dinsdagavond 14 oktober 1834 werd de gemeente bijeen geroepen om haar het besluit van de kerkenraad mede te delen.

Ze kwamen samen in het huis van Wed. Hulshof. Doordrongen van de ernst en het gewicht van het ogenblik, werd er vooraf knielend gebeden. Daarna werden al de zaken blootgelegd en het besluit der gemeente vernomen.

Bijna alle leden waren aanwezig en op enkelen na verklaarde de gehele gemeente de onderwerping aan het Herv. Kerkbestuur te verbreken en alzo de vereniging met de Herv. Kerk, zoals zij sedert 1816 bestond, opzegde.

Ook de gemeenteleden tekenen nu de acte van afscheiding in het kerkenraadsboek dat door Ds. De Cock werd aangelegd.

Hierin werd door Ds. De Cock het volgende aangetekend:

"Dinsdagavond de 14e oktober 1834, hebben wij na biddend en knielend opzien tot de Here, ons afgescheiden van de Ned. Herv. Kerk, en in de mogendheden des Heren het ambt aller gelovigen aangenomen. Hetwelk Hij, de Here, de Almachtige, de Enige en Drieënige God bevestige!"

Met psalmgezang en dankzegging is die plechtigheid besloten.

ACTE VAN AFSCHIEDING OF WEDERKERING

Wij ondertekenden, Opzieneren en ledematen der Gereformeerde Gemeente van Jezus Christus te Ulrum, sedert geruime tijd opgemerkt hebbende het bederf in de Nederduitsch Hervormde Kerk, zoowel in de verminking of verloochening van de leer onzer Vaderen, gegrond op Gods Woord, als in de verbastering van de bediening der Heilige Sacramenten, naar de verordening van Christus in Zijn Woord, en in het bijna volstreckte verzuim der kerkelijke tucht; welke stukken allen naar onze Gereformeerde belijdenis Art. 29, kenmerken zijn der ware Kerk; door Gods genade eenen Herder en Leeraar ontvangen hebbende, die ons naar den Woorde Gods, de zuivere leer onzer vaderen voorstelde, dezelve zowel in het bijzonder als in het algemeen toepaste; werd de gemeente daardoor meer en meer opgewekt, om zich in belijdenis en wandel te rigten naar den regelmaat des geloofs en van Gods heilig Woord: Galaten 6:16, Philip. 3:16; en ook afstand te doen van het dienen van God, naar menschelijke geboden, omdat Gods Woord ons zegt, dat dit te vergeefs is, Matth. 15:9; en tevens te doen waken voor de ontheiliging van de teekenen en zegelen Gods eeuwig genadeverbond; hierdoor leefde de gemeente in rust in vrede; doch die rust en vrede werd gestoord door de hoogst onrechtmatige en ongoddelijke schorsing van onzen algemeen geliefden en geachten Leeraar ten gevolge van zijn openbaar getuigenis tegen de valsche leer en verontreinigde openbare godsdienstoefeningen; stil en kalm heeft de gemeente zich met hunnen Herder en Leeraar, tot hiertoe gedragen; onderscheidene allerbillijkste voorstellen werden gedaan, en door onzen Herder en Leeraar en door de overige Opzieneren der gemeente; meermalen werd onderzoek en oordeel op grond van Gods Woord gevraagd, doch alles te vergeefs.

Klassikale, Provinciale en Synodale Kerkbesturen hebben dit allerbillijkste verzoek geweigerd, en integendeel gevorderd berouw en leedwezen, zonder aanwijzing van misdrijf uit Gods heilig Woord en onbepaalde onderwerping aan Synodale reglementen en voorschriften, zonder aanwijzing, dat die op Gods Woord in alles gegrond zijn; daardoor heeft nu dit Nederlandsche Kerkbestuur zich gelijk gesteld aan de door onze vaderen verworpen Paapsche Kerk; dewijl niet alleen het vroegere opgenoemde verderf wordt opgemerkt, maar daarenboven Gods Woord wordt verworpen of krachteloos gemaakt door kerkelijke wetten en besluiten, Matth. 15:4, 23:4, Markus 7:7 en 8 en zij vervolgt, die godzaliglijk willen leven in Christus Jezus, naar Zijne eigene voorschriften, in Zijn Woord opgeteekend, en de conscientien der menschen gebonden; eindelijk is op gezag van het Provinciaal Kerkbestuur de prediking van het Woord Gods door een openbaar erkend kerkleeraar in ons midden, de Weleerw. Zeergel. Heer H.P. Scholte, Gereformeerd Leeraar te Doeveren en Genderen, in het land van Heusden en Altena, Provincie Noord Brabant, verboden geworden, en de onderlinge bijeenkomsten der geloovigen welke met open deuren werden gehouden, werden met geldboeten gestraft; - uit dit alles te samen genomen, is het nu meer als duidelijk geworden, dat de Ned. Herv. Kerk niet de Ware, maar de valsche Kerk is, volgens Gods Woord en Art. 29 van onze belijdenis; weshalve de ondergeteekenden met dezen verklaren; dat zij overeenkomstig het ambt aller geloovigen, Art. 28, zich afscheiden van degenen, die niet van de Kerk zijn, en dus geen gemeenschap meer willen hebben met de Ned. Herv. Kerk, totdat deze terugkeert tot den waarachtigen dienst des Heeren; en verklaren tevens gemeenschap te willen uitoefenen met alle ware Gereformeerde ledematen, en zich te willen vereenigen met elke op Gods onfeilbaar Woord gegronde vergadering, aan wat plaatse God dezelve ook vereenigd heeft, betuigende met dezen, dat wij ons in alles houden aan Gods heilig Woord en aan onze aloude formulieren van eenigheid, in alles op dat Woord gegrond, nl. De Belijdenis des Geloofs, den Heidelbergschen Catechismus en de Canones van de Synode van Dordrecht, gehouden in den jare 1618 en 1619; onze openbare godsdienstoefeningen te rigten naar de aloude kerkelijke liturgie; en ten opzichte der kerkdienst en bestuur, ons voor het tegenwoordige te houden aan de kerkenordering, ingesteld door de voornoemde Dordrechtsche Synode.

Eindelijk verklaren wij bij dezen, dat wij onrechtmatig geschorsten Leeraar blijven erkennen.

Utrum, den 13 oktober 1834.

(get.) J.J. Beukema,	Ouderling
K.J. Barkema,	Ouderling
K.A. vd Laan,	Diaken
D.P. Ritsema,	Diaken
Geert K. Bos,	Diaken

In dit officiële stuk, de geboortedatum der Chr. Geref. Kerken, vallen de volgende punten direct op:

Opschrift: *Acte van Afscheiding of Wederkering*

- a. Afscheiden is wederkeren tot de leer, tucht en dienst der vaderen.
Hier is reformatie terugkeren tot Gods Woord en belijdenis, dus geen openbaring van een nieuwe kerk, maar weer optreden van de aloude Geref. Kerk, nu van dwalingen gezuiverd.
- b. Dit afscheiden heeft plaats volgens art. 29 Ned. Gel. Bel. volgens het ambt aller gelovigen: zich afscheiden van diegenen, die niet van de kerk zijn, en dus geen gemeenschap willen hebben met de Ned. Herv. Kerk, totdat deze terugkeert tot de waarachtige dienst des Heren.
- c. Spreekt van de kenmerken der ware en valse kerk. De valse kerk komt tot openbaring in het vervolgen der gelovigen van de leer der vaderen en in verbastering van de bediening der heilige sacramenten.
- d. Het is uit de Acte van Afscheiding of Wederkering duidelijk, dat men de Herv. Kerk beschouwt als de valse kerk, waarvan men zich volgens art. 29 Ned. Gel. Belijdenis moet afscheiden.
- e. Men hunkert echter naar gemeenschap met alle ware Gereformeerden en wil verenigen met elke op Gods Woord gegronde vergadering.
- f. Men houdt zich in alles aan Gods Woord en de Drie formulieren van Enigheid en keert, wat de Kerkdienst betreft, terug tot de Dordtse Kerkordening.

Hieruit blijkt duidelijk, dat het wezen der afscheiding is, *Wederkeer tot Gods Woord*, en dus *Reformatie*.

Alzo was de reformatie een feit. Ds. de Cock riep de gelovigen op tot terugkeer en gehoorzaamheid aan Gods Woord.

Velen zouden aan die oproep gehoor geven, doch strijd en vervolging zouden komen.

Zondag 19 oktober ging Ds. De Cock tempelwaarts met de kerkenraad en de gemeente.

Hij meende, en terecht, dat de goederen het eigendom was van Christus' gemeente, en dat daarom na zijn afscheiding de gemeente weer in haar eigen gebouw mochten vergaderen.

Men had de ring Leens bericht, dat er geen ringpredikanten nodig waren, daar hun leraar, Ds. De Cock, nu weer zou voorgaan.

Toch was er een predikant, Ds. vd Helm aanwezig en de politie belette Ds. De Cock de kansel te beklimmen. Toen Ds. De Cock aan de gemeente vroeg, wie er zou optreden, riep de gehele gemeente, "*Niet Ds. vd Helm, maar Ds. De Cock!*"

Ds. De Cock kreeg echter geen kans de kansel te betreden. Daarop preekte hij staande op een bank over Efezen 2:8-10. "*Uit genade zijt gij zalig geworden*" enz.

Na de predikatie deelde Ds. De Cock aan de gemeente mede dat hij 's middags zou preken over Zondag I van de Heidelbergsche Catechismus. Tevens las hij de Acte van Afscheiding voor, en de namen van hen, een achttal die van de gemeente waren uitgegaan.

In de week daarop zond de overheid een detachement soldaten, waarvan er 12 in de pastorie werden ingekwartierd.

Zondag 26 oktober mocht Ds. De Cock zijn huis niet verlaten en werd hem kamerarrest opgelegd, tot de avond van de volgende dag.

Kort daarna werd hij veroordeeld tot 3 maanden gevangenisstraf en f 150,-- boete, omdat hij op 19 oktober in de kerk op een bank staande, gepreekt had.

Men dacht door het insluiten van de leraar, de afscheiding in het begin te stuiten.

Nu Ds. De Cock in Ulrum belet werd voor te gaan ging hij in andere plaatsen het *Evangelie* verkondigen. Zo bediende hij op 1 november 1834 driemaal het Woord in Uithuizermeeden en de volgende zondag in Hornhuizen.

Kort daarna werd te Smilde de tweede *Afgescheiden Gemeente* gesticht, en Dijkstra die daar reeds een tijd oefende, als oefenaar gekozen om de gemeente te dienen.

Weldra volgde Wildervank, waar de godvruchtige catechiseer-meester P.R. de Wit uit zijn betrekking was ontslagen en daardoor al op de afscheiding was voorbereid.

Luutsen Dijkstra van Smilde werd door de kapitein der ingekwartierde soldaten aldus aangesproken: "*Als Gij dat onder mijn ressort had gedaan, dan had ik U doodgeschoten*", en meteen trok hij zijn degen en zette die op de borst van Dijkstra, en stiet met zijn rotting hevig op diens voeten.

Nog voor de instituering van de gemeente Wildervank werden de ambten ingesteld te Groningen. Dit was de derde gemeente der Afscheiding. Er waren 12 leden aanwezig waaruit 1 ouderling en 1 diaken werd gekozen. Diezelfde avond was ook Ds. Scholte aanwezig die op doorreis was naar Appingedam, om daar terecht te staan, wegens zijn optreden te Ulrum. In zijn tegenwoordigheid werd de Groninger gemeente gesticht.

Spoedig daarna werd Ds. De Cock gevangen gezet. Reeds voor hem was de bejaarde Klaas de Wit van Grootegast veroordeeld tot 8 maanden gevangenisstraf, welke hij in Hoorn, in Noord- Holland moest ondergaan.

In dat zelfde jaar nog werden Klaas Ritsema van Appingedam, Ds. Scholte en Luutsen Dijkstra van Smilde in de gevangenis gezet.

Zo dacht men de *Afscheiding tegen te gaan, doch het werd een middel tot uitbreiding der Kerk*. In de provincie's Groningen, Friesland en Drenthe ontstonden op verscheidene plaatsen gemeenten, die op 8 april 1835 te Groningen hun eerste algemene vergadering hielden.

Naast de strijd die er was van buiten af, ontstond er ook strijd van binnen uit en wel omtrent het verbond en de kerkorde en het aanvragen bij de overheid om vrijheid, De kerk van 1834 zou niet zonder strijd van binnenuit en vervolging van buiten haar weg vervolgen.

- a. Zeer opmerkelijk is het, dat de kwestie van het verbond en de doop vanaf het begin der schelding aan de orde is geweest. Het zijn vooral die 2 punten, welke in de kerk herhaaldelijk weer aanleiding geven tot fel oplaaiende strijd in scheuring.
- b. Historisch gezien baart het geen verwondering dat het zo gelopen is. In de 18e eeuw waren allerlei tegenover elkaar staande beschouwingen de kerk binnen geslopen, waarin vooral de tweede doopvraag "*het geheiligd zijn in Christus*", twistvraag was. Deze strijd werd in hoofdzaak gestreden tussen de twee vaders der afscheiding, *Ds De Cock en Ds Scholte*.

- c. Hier is van betekenis, dat sinds 1618-19 geen Generale Synode meer werd samengeroepen, dat het onderwijs aan Universiteiten in den lande zeer verschillend was, vooral ten opzichte van de Gereformeerde leer en verbondsbeschouwing. De vaders der Afscheiding kwamen uit zeer verschillend milieu en hun opleidingen liepen zeer ver uiteen.
- d. Van belang is hier, hoe De Cock en Scholte dachten over de *Heilige Doop en de kerk*.

Oorzaak tot het verschillend beschouwen van de gedoopte kinderen moet gezocht worden in de verschillende opvattingen van het *Verbond der Genade*. Hieruit vloeit ook weer voort het verschil omtrent de kerk. De Cock stond op het standpunt van *Calwijn en Ursinus*, dit is de oorspronkelijke Reformatieleer aangaande het *Verbond*. Volgens De Cock behoorden tot het verbond der genade de gelovigen en hun zaad. Hij hield ook de kinderen van doopleden voor *Kinderen des verbonds*.

Scholte stond op geheel ander standpunt. Volgens hem was het verbond der genade alleen met uitverkorenen opgericht en hij beschouwde het „*geheiligd zijn in Christus*”

als een inwendige heiligheid.

Hij wilde ook niet weten van een onderscheiding der Kerk in *Onzichtbaar en zichtbaar*.

De kerk was volgens hem *een*.

Hij hield alle uiterlijk belijden voor ware gelovigen, Ook merkt hij de kinderen van de belijdende leden als bondelingen en gelovigen aan. De zichtbare kerk bestond volgens hem uit ware gelovigen, en hij rekende hiertoe ieder, die belijdenis des geloofs had afgelegd.

Ook omtrent het geloof, had hij vreemde voorstellingen, b.v.:

Een gelovige die veelal in het donker verkeert, was geen ware gelovige; dat gelovigen zonder daadwerkelijke opwekking des Geestes zich de belofte konden toe-eigenen, dat men zonder overtuigd van zonde, schuld en onmacht toch de toevlucht tot de Here kan nemen.

Deze beide beschouwingen kregen steeds meer ingang in de kerk. Op de eerste Synode der Chr. Geref. Kerk onder het Kruis (1836) bleken deze verschillen reeds aanwezig te zijn, doch de kerk deed toen nog geen uitspraak.

Synode 1837 gehouden te Utrecht.

Meerderheid der Synode was aan de zijde van Ds Scholte. Voordat de geschillen, De Cock en Scholte werden behandeld, werd de kwestie der kerkordening behandeld.

Hoewel men bij de reformatie 1834 en ook op de vorige Synode 1836 had uitgesproken bij de aloude D.K.O. te blijven, voorzover dit mogelijk was.

Op deze Synode werden zoveel veranderingen aangebracht, dat men gevoeglijk van een nieuwe K.O. kan spreken (Utrechtse K.O. 1837). Haar strekking was *independentisch*.

Het *Doktorenambt* werd afgeschaft. De eenmaal verkozen ouderlingen en diakenen mochten niet aftreden. Dit was reeds erg genoeg. Groter fout was echter, ja formeel en kerkrechtelijk onjuist, dat aan de K.O. een inleiding voorafging, behelzende enige artikelen betreffende de kerk in het algemeen.

Dit was voornamelijk het werk van Ds. van Velzen. Een der artikelen luidt:

Allen die belijdenis des geloofs hebben afgelegd, hebben, endien overeenkomstig wandelen, moeten met hun kinderen als lidmaten der Gemeente Christi erkend worden.

Tegen dit artikel protest van Ds. De Cock. Een ander artikel luidde:

Hoewel er hypocrieten zijn, die zich onder de goeden vermengen en het daarom nodig is, dat een iegelijk zich zelve beproeve en op de ander acht neme, mag nochtans niemand, die de geloofsbelijdenis aflegt en zodanige wandel leidt van geveinsdheid verdacht worden.

De Cock zag in dit artikel de strekking, dat alle belijdende leden voor wedergeboren moeten gehouden worden als zij in leer in leven onbesproken waren. Ook tegen dit artikel protest van De Cock.

Belangrijk is ook de uitspraak van de Synode omtrent de kinderen. Daarom rekt de Synode met het doopformulier de kinderen der gelovigen te moeten houden voor lidmaten der gemeente Christi, voor erfgenamen van het rijk Gods en zijn verbond. *)

Ds Brummelkamp

De strekking was dus duidelijk, dat als regel aangenomen werd, dat de kinderen inwendig in Christus geheiligd waren.

Ook Ds. Brummelkamp stemde toen met Ds. Scholte in, dat alleen de uitverkoren kinderen in het verbond waren, en als zodanig moest men ze beschouwen bij de doop.

*) *Hierin beluisteren wij het voorspel op 1905.*

Ds. de Cock diende met enkele ouderlingen tegen deze diepgaande besluiten terstond een wel gemotiveerde protest in. De Synode antwoordde met een breedvoerig rapport, en bleef bij haar besluit.

Gevolgen der besluiten van de Synode 1837: *Scheuring*.

De gemeenten Zwolle, Kampen, Genemuiden en Zalk scheiden zich af uit protest tegen de nieuwe ingevoerde K.O.

Zij noemden zich: *Gereformeerde Gemeenten onder het Kruis*, later *Gereformeerde Kerk*

Ds. De Cock bleef in de kerk.

Hij meende te moeten wachten op de volgende Synode. De mogelijkheid bestond, dat de volgende Synode een ander uitspraak zou doen, was niet uitgesloten. Daarom moest er gearbeid worden, en Ds. De Cock kreeg gelijk.

De Synode van 1840, te Amsterdam gehouden, nam de Utrechtse K.O. weer terug.

Met schuldbelijdenis keerde de kerk terug tot de lijn van 1834.

Twee predikanten, Ds. Brummelkamp en Ds. van Raalte, bleven bij de Utrechtse K.O., omdat het volgens hun geen nieuwe K.O. was, maar een gewijzigde. Ook kon Ds. Brummelkamp zich niet vinden in het besluit der Synode van 1840, welke het "*Ambtsgewaad*" niet had veroordeeld. De hereniging met de groep Brummeikamp had plaats op de Synode van 1854.

In het jaar 1846 was er weer een Synode. Reeds op de Synode van 1840 was het gevoel van Ds. Scholte veroordeeld, op de Synode van 1846 werd het standpunt van Ds. De Cock nader gestipuleerd, en werden zijn *beschouwingen omtrent verbond en doop kerkelijk bepaald.*

Daar werd o.a. uitgesproken:

Dat alle kinderen dergenen, die zich bij de gemeente gevoegd hebben, behoren gedoopt te worden, dat daardoor aan de kinderen, wanneer zij in het opgroeien geen blijken van godzaligheid vertonen, als kinderen des toorns, zonder onderscheid behandeld moeten worden.

In het jaar 1861 gaven Pieters en Kreulen, twee predikanten, een boekje uit:

“De kinderdoop volgens de beginselen der Gereformeerde Kerk in haar , toediening en praktijk”.

Hierin werd duidelijk uitgesproken, dat de tweede doopvraag “geheiligd in Christus” in uitwendige betekenis moest worden opgevat, Daarin stond te lezen:

“Het staat zo, dat talloos velen wel de belofte, maar nimmer het goed des verbonds, in de belofte toegezegd, deelachtig worden”.

Aanvankelijk gaf dit weer enige deining. De Synode van 1863 sprak echter uit, dat zij geen behoefte gevoelde aan een ander uitspraak, maar dat men bij het schrijven over de doop zich zou wachten voor andere uitdrukkingen dan in de belijdenis onzer Kerk gebezigd werden. Men had aan een nadere formulering geen behoefte De belijdenis was duidelijk genoeg

Een ander moeilijkheid die zich voordeed was het aanvragen van *vrijheid* bij de regering. De Gereformeerde gemeenten onder het Kruis, ontstaan ten gevolge van de aanneming van de Utrechtse K.O. in 1837, bleven ook voortbestaan op zichzelf, nadat in 1840 de kerk terugkeerde tot de D.K.O. 1834. Oorzaak was, het z .g. aanvragen van vrijheid van godsdienst bij de regering.

Op de Synode van 1836 was reeds over deze kwestie gesproken. De gemeenten die geen aanvraag ingediend hadden werden vervolgd, op grond van een wetsartikel uit Napoleons tijd.

Dit wetsartikel was niet meer van kracht, maar werd toch gebruikt, mede op verzoek van de Algemene Synode van de Ned. Herv. Kerk.

Dit had weer tot gevolg, dat uitnemende rechtsgeleerden als Mr. van Hall, Groen van Prinsterer, en van der Kemp optraden als pleitbezorgers der Afscheidenen.

De regering wilde echter geen vrijheid geven dan na inzending der Statuten.

Men moest verklaren, dat men geen inbreuk zou maken op de bezittingen, inkomsten en rechten of titel der Hervormde Kerk.

Hierin lag dus opgesloten, dat de kerk der Scheiding, die tot de leer, dienst en tucht der Gereformeerde Kerk was teruggekeerd, geen aanspraak mocht maken op de goederen der aloude Gereformeerde Kerk, *ja zelfs de naam van Gereformeerd niet meer mocht dragen.*

De Chr. Geref. Kerk onder het Kruis 1836 antwoordde hierop,

dat de Christelijke Gereformeerde Kerk niet een nieuwe kerk was, maar de voortzetting der aloude Gereformeerde Kerk in ons Vaderland.

Het antwoord van de regering was teleurstellend.

Vrijheid kan niet gegeven worden zolang er geen statuten zijn ingezonden.

En zolang dit niet was geschied werden de gemeenten als ontbonden en vernietigd verklaard.

De naam *Gereformeerd* kwam alleen toe aan de *Nederlandse Hervormde Kerk*.

Om vrijheid te verkrijgen moesten zij erkennen dat ze een nieuwe kerkgemeenschap was. Op deze voorwaarde kon de kerk geen erkenning vragen.

De Utrechtse gemeente met Ds. Scholte aan het hoofd, waagde erkenning te vragen, alleen op grond hiervan, dat zij voor eigen eredienst zou zorgen, en op de goederen der Ned. Herv. Kerk geen aanspraak zou maken, noch op haar naam. Op 14 februari 1839 erkende de regering Utrechts gemeente bij K.B. als Christelijk Afscheiden Gemeente.

Hierop volgden meerdere gemeenten. Dit was te betreuren, men had de naam "*Gereformeerd*" niet moeten prijsgeven.

De Kerk in de Branding!

Dat was de kerk der afscheiding van 1840 - 1854. Eigenlijk was dat al begonnen in 1837 met de aanneming van de (z.g.) Utrechtse Kerkorde. Deze kerkorde was door Ds. van Velzen opgesteld, maar vertolkte eigenlijk het gevoel van Ds. Scholte.

Men heeft zich wel eens afgevraagd, hoe een man als Ds. van Velzen, die later zo diametraal tegenover Ds. Scholte stond, zo'n kerkorde kon opstellen.

Het strookte helemaal niet met de opvattingen die van Velzen later aan de dag legde. Het waren de betwiste punten tussen De Cock en Scholte, inzake *Kerkgrip*, *Doopsbeschouwing* en *Belijdenis* enz.

Ds v Velzen

Deze K.O. kwam bij Ds. Scholte in het gevlei, inzake zijn independentistische neigingen. Dit hield onder meer in:

geen bindend gezag ener bredere verqadering.

Ds. De Cock was bezwaard over dit alles, en diende zijn protest in.

De Synode, bij monde van van Velzen, trachtte hem te overtuigen. Ds. De Cock gaf wel even toe, maar behield in zijn gemoed een onvoldaan gevoel.

Hij deed echter niet als de mannen die de gemeente "Onder het Kruis" gingen stichten, *die het schip in de branding zagen vastlopen, ijlings verlieten om met een nieuw schip koers te zetten naar een veilige haven.*

Ds. De Cock bleef op de plaats, hem door de Here, ook in de branding, aangewezen.

Ds. De Cock's houding getuigde hier van voorzichtigheid en heilig ernst.

Verstomde het protest op zijn lippen, in zijn ziel leefde het des te feller op.

Des te meer toen hij zag wat de gevolgen van de Utrechtse Synode waren. Nog meer geschillen, onzekerheden en verdeeldheid

Dit smartte een man als De Cock. Gelukkig verging het hem alleen niet zo. Er was een brede stroming onder de Afscheidenen die zich hartgrondig verzetten tegen de aangenomen K.O. en de beruchte artikelen.

Toen dan ook in 1840 te Amsterdam een Synode gehouden werd, waren er velen, die het openlijk uitspraken, dat ze de hoofdoorzaak van de toenemende verdeeldheid, in de aanneming van de Utrechtse K.O. zagen.

En hiermede was dit verdeeldheidsgewrocht bezegeld, en keerde men terug naar de D.K.O.

Ds. Brummelkamp en Ds. van Raalte bleven echter bij de Utrechtse K.O., niet omdat zij zich zo vinden konden in deze K.O. en de artikelen vooraf, maar om het feit dat ze in de K.O. van 1837 eigenlijk geen nieuwe, maar een gewijzigde D.K.O. zagen.

De betwiste punten omtrent de overheidsbemoeiing in de kerk waren hier niet in te vinden.

Toch sprak de Synode van 1840 onomwonden uit, dat zij de gemelde punten ook niet handhaven wilde. En hiermede was eigenlijk het praktische bezwaar van Ds. Brummelkamp en C.S. vervallen. Zo waren dus ook de beruchte artikelen de deur gewezen.

Men wierp alles wat men voorheen inzake kerkorden besloten had, overboord. In het Synodeverslag stond dan ook, "en terwijl wij erkennen door onvoorzichtigheid met het vervaardigen van een ander K.O. de gemeenten verontrust hebben enz.", en even verder, met schaamte en schuldbekentenis zien wij thans terug op hetgene dat

vroeger door ons gedaan is” en nog iets verder, wensen wij tot dat standpunt terug te keren, waar wij ons bevonden, toen wij uit het Babel van valse leringen zijn uitgegaan

Godshelden in het stof gebogen.

De roerpen van het schip in de branding werd overgedaan aan
de opperste Stuurman der kerk, Jezus Christus.

Dit woord uit het hart der voorttrekkers geweld, was naar het hart van de kerk der Scheiding. Men keerde terug naar het uitgangspunt.

We kunnen ons voorstellen dat' Ds. De Cock met een verruimd hart de Synode verliet. Maar niet ieder, dat blijkt uit de houding, die Ds. Scholte ging aannemen. Ds. De Cock zou daar de pijn van ondervinden.

De Synode van 1840 had Ds. De Cock en de zijnen volledig in het gelijk gesteld. Ook Ds. van Velzen sloot zich daarbij aan. Tussen Ds. van Velzen en Ds. Scholte ontstond onenigheid.

Op de Synode werd Ds. Scholte schuldig verklaard aan laster jegens Ds. van Velzen. Ds. De Cock en Ledebouer werden door de Synode aangewezen om Scholte te bezoeken, teneinde ook deze onenigheid uit de weg te ruimen.

Ds Ledebouer

Ds. Ledebouer was pas in 1840 als lid der afgescheiden kerk aanvaard. Een *Godvrezende* man, maar die van de kwestie Scholte - v Velzen weinig afwist. Dit gesprek liep op niets uit. Daar Ds. De Cock van de Synode de opdracht had meegekregen, dat, wanneer Ds. Scholte niet terug wilde nemen wat hij over Ds. v Velzen gezegd had, hij in opdracht van de Synode moest mededelen, dat hij in de Naam des Heren *geschorst werd in zijn bediening*. Aldus gebeurde het.

Ds. Scholte nam de schorsing niet serieus op, en er waren meer gemeenten die er schijnbaar zo over dachten. Ds. Scholte preekte binnen en buiten Utrecht. Dit lag ook helemaal in de lijn van Ds. Scholte gezien zijn kerkbeschouwing. Het bindend gezag van een meerdere vergadering over een mindere was hem een al

te enge bond.

Ds. Scholte wilde ruimte, meer vrijheid. En, hij had *chiliastische* denkbeelden.

Ds. Brummelkamp en Ds. van Raalte bleven het pleit voeren voor de Utrechtse Kerkorde. Ook de Brabantse gemeenten en Ds Gezelle Meerburg hielden zich aan de Utrechtse Kerkorde. De noordelijke provincies een deel van Holland en Gelderland hielden zich aan de Dortsche Kerkorde. Ds. De Cock en Ds. v Velzen sloten zich steeds meer aaneen, doch kregen nu beiden Ds. Scholte tegen. Overal heerste verwarring en verdeeldheid, ook na de besluiten van de Synode van 1840.

Toch bleef bij meerdere voorgangers en ook leden van de kerk de begeerte tot vereniging. Op elke Synode kwam deze zaak ter tafel, maar telkens stuitte men weer op tegenstand. Het speelde voor een groot deel tussen Brummelkamp en v Velzen, alhoewel er ook meerdere punten van onenigheid waren. Toch kwam men eindelijk nadat meerdere Synode's gehouden waren in 1853 tot overeenstemming met de groep van Ds. Brummelkamp. Er waren synodeleden die de woorden van Ds. Brummelkamp met enige reserve aanvaardden.

Na 1853 behoefde door de kerken geen vrijheid bij de regering te worden aangevraagd. Het duurde echter nog tot 1869 dat de Chr. Geref. kerken onder het Kruis, en de Gereformeerde Kruisgemeenten bij elkaar kwamen.

In dit jaar kwamen 2 kerkgroepen samen, die beide uit de actie der Scheiding waren gesproten. Hier gingen 2 kerkgroepen verenigen, die niet alleen de zelfde belijdenisgeschriften hadden, maar ook één in belijdenis waren.

Een gulden bladzijde in de historie der Chr Geref. Kerken.

Vanaf 1869 noemde men zich: *Christelijke Gereformeerde Kerk*

Drie Kruiskerken bleven toch apart staan, n.l. Lisse, Tricht en Enkhuizen.

Dit was ongerechtvaardigd, want de redenen waar om men uit de Afgescheiden Kerken waren gegaan, waren op de rechte wijze weggenomen. Deze gemeenten noemden zich: "*Gereformeerde Gemeenten*" In 1907 voegde Ds. Ledeboer, met zijn gemeenten, zich bij deze groep. In deze Gereformeerde Gemeenten trad sterk op de voorgrond Ds. Kersten die zeer fel gekant was tegenover de Chr. Geref. Kerken. Toen Ds. Kok van Veenendaal ook nog een ernstig aanbod van genade predikte, werd hij in 1947 afgezet. Ds Kok voegde zich in 1956 bij de Chr. Ceref. Kerken, samen met zijn gemeente.

Dit was een klein uitstapje. We gaan terug naar 1869.

Er was dus nog een gedeelte van de Kruisgemeenten op zich zelf blijven bestaan.

Ondanks briefwisseling over en weer is hier geen verandering in gekomen. Een ander punt is, hoe ging het verder in de Herv. Kerk.

Ook in deze kerk was beroering. Meerdere personen uit de hogere stand, waren het niet eens met de gang van zaken. Zo was tot stand gekomen "*de vergadering der Christelijke vrienden*" waarin de eenheid voorlopig behouden bleef. Deze samenkomsten werden ook min of meer in het geheim gehouden.

Daar waren ook anderen, die in het verleden in de beweging van het *Reveil* geen bevrediging vonden. Immers het *Reveil* keerde niet terug tot de *confessie* maar alleen tot de centrale dogma's der kerk, zoals *de Godheid van Christus, Zijn plaatsvervangend lijden, en de inspiratie der Heilige Schrift.*

De mensen protesteerden regelmatig, en wel tegen *formalisme en dode orthodoxie.*

De godsdienst oefeningen in het genootschap woonden zij in de meeste gevallen niet meer bij omdat de zuivere waarheid daar zoek was. Zij kwamen in gezelschappen bij elkaar, en lazen dan de oude schrijvers waarin zij goed thuis waren.

Het was vooral in de provincie Groningen waar de afscheiding op het snelst vorderde. Die gezelschappen waren op bijna elke plaats van betekenis te vinden.

Het waren veelal mensen die innerlijk met de kerk gebroken hadden, zodat zij heel gemakkelijk met die beweging megingen.

Er was ook een deel, dat krachtens hun gereformeerde levens-beschouwing, met de Afscheiding mee had moeten gaan. Het is opmerkelijk dat van deze mensen meerderen waren die wel met de Afscheiding mee wilden gaan, maar er na 1839 niet meer toe over gingen.

Vermoedelijk was de oorzaak, dat Ds. H. Scholte met zijn Utrechtse gemeente er toe over ging, om aan de regering vrijheid te vragen, om als Chr. Afgescheiden Gemeente te mogen bestaan, en van de regering deze vrijheid verkreeg.

Hier was het beginsel der afscheiding prijs gegeven. Zo werd het door velen gezien.

De bloei der afscheiding werd er door tegengehouden. Men verliet het genootschap niet, maar ze bleven er ook niet rustig wonen. Na de leervrijheid die in 1816 was gekomen, kwamen er vanzelf verschillende *Theologische richtingen.*

In het bijzonder willen we even stilstaan bij de z.g. Groninger richting. De wijsgerige grondslag van deze richting is geleverd door Philip Willem van Heusde, Hoogleraar in de wijsbegeerte te Utrecht.

Deze hoogleraar ging uit van de gedachte, dat dit de ware wijsbegeerte is, welke door middel van de *Kunst en Wetenschappen*, de mens opvoedt tot zijn waarachtige bestemming

Van Heusde stelde zich Christus voor, *niet als de Verlosser van zondaren maar als de volmaakte opvoeder van het menselijk geslacht*.

Op dit stramien ging men nu voortborduren. De hoogleraren aan de Groninger Universiteit, nl.: van Oordt, Hofstede, de Groot en Pareau, waren het die onder de predikanten heel veel bijval kregen.

Deze Groninger richting dweept met het beginsel der leervrijheid en begonnen verschillende diepingrijpende dwalingen te verkondigen. Zoals: het fundamentele leerstuk der „Drie-eenheid en de waarheid, dat Jezus Christus de eniggeboren Zoon van God, eenswezens met de Vader was”.

Wat de leer van de zonde aangaat, zij ontteden haar van haar „Verdoemelijk karakter”, en zij stelden de zonde voor als een „gebrek”. Van de leer „des Duivels wilden zij helemaal niets van weten, en als het over de toekomst ging, dan leerde deze richting: dat alle dingen weer hersteld zouden worden”.

Met dit voor ogen, verstaan wij, dat zij, die als Gereformeerden in het Herv. Genootschap waren achtergebleven, zich aan deze richting ergerden, en daartegen in protest kwamen. Het eerste waar dan de aandacht op valt is, dat een 4-tal kerkenraden tot getuigen werden gedreven, en wel die van Nijkerk, Oosterwolde, Elspeet en 's Grevelduin-Kapelle, die op handhaving der belijdenis aandrongen.

Het valt op, bij het noemen van deze plaatsnamen, dat in die gemeenten tot vandaag toe, het Gereformeerde element ruim vertegenwoordigd is, en dat in het algemeen., predikanten, behorende tot het Geref. Bond, begeerd worden, en daar op volle kerken kunnen rekenen.

Zo waren meerdere groeperingen, waarin vele, meer vooraan-staande personen, die protesteerden tegen deze gang van zaken in de kerk.

Het was echter zonder resultaat.

Professor Rulmann schrijft ervan:

„Omdat bij de inzending van deze adressen een Synodale regel van correspondentie was geschonden, werden zij zelfs niet in overweging genomen”.

Toch ging men door.

Ds. Moorrees van Wijk bij Heusden diende een adres in met 9000 handtekeningen van gemeenteleden.

Het is tekenend dat bij deze handtekeningen er maar 5 bij waren van predikanten.

Als er later bij de Haagse Synode tegenadressen binnenkomen van de zijde der Groninger richting zijn er 474 handtekeningen van predikanten bij en van 500 gemeenteleden.

De Haagse synode gaf ook antwoord aan Ds. Moorrees, en wanneer we dit lezen komt het wel treffend uit, hoe vijandig die voorstanders van leervrijheid waren.

Eerst krijgen de adressanten er in te horen, dat de meeste handtekeningen het stempel droegen van den *minbeschaafden stand*, en dus mensen waren, niet bekwaam om te oordelen over die dingen, waarover het ging in het bewuste adres. Daarna werd er op gewezen, dat de inhoud van het adres geheel ongepast was en een beledigende strekking had.

Als we alles lezen weten we meteen dat er ook in de Herv. Kerk veel beroering was.

Ook onder de meer *vooraanstaande* personen, die zich aanvankelijk voor de Gereformeerde leer hadden ingezet.

Da Costa, aanvankelijk een groot voorstander, zakte af en ging een eigen richting uit. Groen van Prinsterer daarentegen bleef het standpunt van de afscheiding meer vasthouden. Samen met Da Costa en anderen richtte Groen van Prinsterer de „*vergadering der vrienden*” op, zodat de eenheid in deze groep nog wat behouden bleef, maar liep later op niets uit.

Voor kerkherstel hebben deze vergaderingen dan ook niets uitgewerkt.

Van meer betekenis was de

„*Vereniging van Vrienden der waarheid tot handhaving van de leer en de rechten der Gerformeerde Kerk*”, opgericht 27 oktober 1863.

Deze vereniging begon geregelde bidstonden te houden, waarvan veel zegen is gezien en genoten. Men begon ook met het uitzenden van *oefenaars of evangelisten*. Deze broeders trokken van plaats tot plaats om te oefenen, catechiseren en te onderwijzen in de Gereformeerde leer.

De jaarlijkse samenkomsten, waar menigmaal Dr. A. Kuyper en Rutgers tegenwoordig waren, zijn van veel belang geweest.

Wanneer men de arbeid van deze Vereniging beziet, dan kan worden gezegd, dat de *doleantie* er door is voorbereid.

Naast de „*Vrienden van de waarheid*”, zie boven, ontstonden er meerdere bewegingen, n.l. de “Ethische richting” waarvan de vader was: *Daniel Chantepie!*

Hij leerde dat de theologie moet worden opgebouwd op grondslag van de ervaring der gemeente! Dus, *zoek dit niet in de Heilige Schrift, maar in het zedelijke bewustzijn der gemeente, m.a.w. men moet niet komen “door de leer tot leven, maar door het leven tot de leer”.*

HIER WAS TOTAAL NIETS VAN TE VERWACHTEN, TOEN NIET EN NU NIET.

Er ontstond nog een andere vereniging, welke de naam droeg: "Evangelisch-Confessioneel" De uitvinder Dr. J.J. van Toorenbergen verdween vrijwel direct van het toneel. Geen wonder. De naam zegt het al, dat er twee richtingen zijn, die bij elkaar gehouden moeten worden.

Uit deze vereniging is voortgekomen: de „Confessionele Vereniging” ,die tot op heden bestaat. Ook hier waren twee elementen, men zou ze kunnen noemen de "ruimen" , en de meer "strengen"

Groen van Prinsterer was de geestelijke vader van deze beweging. Hij was wel confessioneel, maar toch weer niet in de "strengere" zin. Volgens hem was het genoeg, als men nadruk legde op de *hoofdwaarheden* van de belijdenis. Zo had ook het "Reveil" geredeneerd en was daardoor niet tot de Confessie teruggekeerd maar alleen tot de dogma's der kerk.

Verder lezen we van Ds. Zaalberg.

In de Haagse gemeente trad hij met een grote brutaliteit op. Hij loochende op drieste wijze de waarheden der Heilige Schrift, en zijn wijze van prediken wekte bij het volk ontsteltenis.

Groen v Prinsterer

Groen van Prinsterer kwam tegen Ds. Zaalberg in verweer, en keerde zich vol toorn tegen het ergelijke, dat zich in het kerkelijk leven afspeelde. Ook kwam hij in conflict met de Ethischen. Dit alles werkte bij hem uit, dat hij hoe langer hoe positiever werd.

Zijn volgelingen zagen zich dan ook genoodzaakt hun confessioneel beginsel al scherper en belijnder te bepalen.

Zodoende kwamen ze steeds vijandiger tegenover de "besturen" te staan.

Dit was de oorzaak dat men meer en meer naar het standpunt van de *afscheiding* werd gedreven. Vooral Groen van Prinsterer zelf.

Zonder de afscheiding principieel te willen, dreef hij toch meer die kant uit. Vele Predikanten uit zijn volgelingen gevoelden echter, dat men op die wijze de "Nationale Kerk" niet mocht prijsgeven, en volgde men Groen's adviezen niet op.

Met het oog op kerkherstel moet nu worden genoemd de naam van Dr. A. Kuiper. Om Dr. A. Kuiper schaarden zich al gauw de meer streng confessionelen. Zijn pogingen tot kerkherstel zijn uitgelopen in de bewuste *doleantie* Dr. Abraham Kuiper is in 1837 te Maassluis geboren en te Middelburg als knaap opgegroeid. Toen hij 18 jaar was, werd hij ingeschreven als student in de *Letteren en Godgeleerdheid*. Wel een bewijs, dat hij toen reeds bijzondere capaciteiten bezat.

Dr. A. Kuiper

Op 9 augustus 1863, nadat hij met een werelds meisje in het huwelijk was getreden, aanvaardde hij het predikambt te Beesd, dorpje in de Betuwe. Eens leerling van de moderne professor Scholten, trad hij op als een moderne predikant Lang bleef hij dat niet, want spoedig kwam hij tot een andere overtuiging.

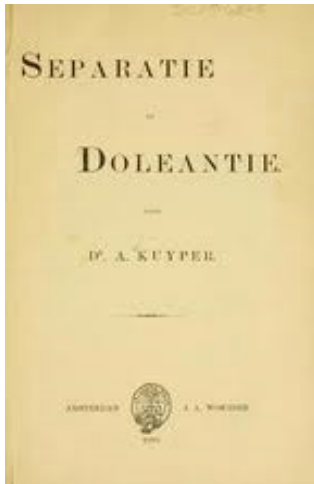
Daar in Beesd kwam de jonge Kuiper in aanraking met eenvoudige vrome mensen, die leefden uit de *Calvinistische levensgedachten*, en dat is het middel geweest.

Hij kwam tot een algehele verandering. Kuiper zegde de moderne theologie vaarwel en begon over te hellen naar de Ethische richting, en tot de richting, waarmede hij, toen hij in 1867 in Utrecht kwam, kennismaaakte.

Ook daar zat Kuiper niet stil, wat vooral bleek, toen hij op een conferentie te Zeist aandrang op *gelovig schriftaanvaarding*

Aan het eind van die conferentie kwam de vader der Ethische richting, Chantepie en betuigde, dat hij met Dr. Kuypers geen gemeenschap des geestes had. Deze betuiging was oorzaak, dat het in de ziel van Dr. Kuypers tot een breuk kwam met deze richting. Zodoende is Kuypers een strijder voor Gereformeerde beginselen geworden.

Nu begon ook in zijn hart te leven, dat de kerk moest worden vrijgemaakt van de organisatie, in 1816 geboren. Utrecht werd verwisseld voor Amsterdam. Het lukte Kuypers hier, dat alleen predikanten zouden worden beroepen van Geref. belijdenis. Tevens paste men dat ook toe op de kerkenraad. Daardoor ontstond weldra Amsterdams kerkenraad uit een meerderheid van gereformeerden.

Eén ding gelukte hem echter ook hier niet. Ni. de kerk in de kerk te herstellen, wat het einde is geweest, dat Kuypers en zijn volgelingen *buiten de kerk zijn komen te staan*, en de bekende Doleantie, waar Dr. Kuypers de ziel van was, is geworden een grote aderlating wat de gereformeerde elementen aangaat, in de Nederlandse Hervormde Kerk.

Door het optreden van deze rijk begaafde Dr. Kuypers, kwam er een wending in de z.g. gereformeerde groep in de Herv. Kerk. Gelukkig waren er, sinds de afscheiding had plaats gehad, nog altijd mannen in de Herv. Kerk, die tegen de algemene afval getuigden. Doch de massa van de orthodoxe leden kwamen zelf in een soort lijdelijke berusting. Doch toen Dr. Kuypers meer en meer van zich liet horen werd dit anders.

Hij kwam niet, gelijk Ds. de Cock van Ulrum, na zijn bekering tot de *Calvinistische leer*. Ook niet tot een persoonlijk handelen en getuigen, waardoor hij in conflict kwam met de kerkelijke besturen. Integendeel, ook hij schikte zich geheel naar de synodale organisatie van het Hervormd Genootschap.

Maar zijn ideaal was echter "*heel de Vaderlandse Kerk*" tot *reformatie* te brengen en daarmee heel het leven van het Nederlandse Volk.

Als eerste daad, tot vervulling zijner reformatische idealen, moet wel zeker de stichting van de *Vrije Universiteit* gerekend worden. Toen er in 1876 de nieuwe wet op het hoger onderwijs tot stand kwam, was dit een aanleiding tot de stichting van een Universiteit op gereformeerde grondslag. Want, door deze wet, was de theologische faculteit wel aan de hoge scholen gehouden, maar tot Godsdienstwetenschap verlaagd. In de dogmatiek en praktische theologie zou voortaan geen onderwijs meer gegeven worden. Doch de kerk werd zelf in staat gesteld daar in te voorzien. Door de synode werden zo goed als alleen moderne theologen tot kerkelijk hoogleraar benoemd. Dit wekte *verontwaardiging* bij de orthodoxe groepen.

Dit bracht Dr. Kuypers, gesteund door Rutgers, Hoedemaker en anderen, tot het stoute plan een "*Gereformeerde Hogeschool*" op te richten. Dit werd hun door de Ethischen niet in dank afgenomen. Ze zagen het als een *Stormram* tegen de organisatie van de Ned. Herv. Kerk. Dit bleek te meer, toen later de algemene synode dier kerk zulke bepalingen maakte, waardoor studenten der Vrije Universiteit

geen plaats als predikant in haar midden zouden krijgen, tekende dit de verhouding duidelijk af van de Herv. Kerk en die stichting van Dr. A. Kuyper.

Dat dit mede een factor geweest is tot de kerkelijke beweging van 1886 laat zich terstond gevoelen.

Het blijkt hier direct al dat de stichting van de V.U. niet los te denken is van de doleantie. Bijna alle hoogleraren en directeuren der V.U. waren leiders van de doleantie beweging Dit alles gaf strijd op het erf van de Herv. Kerk. Dr. Kuyper kon wel studenten opleiden tot predikant, maar ze mochten in de Herv. Kerk niet worden beroepen.

Wat was het standpunt van de Chr. Geref. predikanten ten opzichte van de V.U?

Mannen als Beuker, Lindeboom e .a. hebben hun bezwaren terstond naar voren gebracht, ofschoon zij van de noodzakelijkheid ener Gereformeerde Hogeschool overtuigd waren.

Ook zij hadden een schrijven ontvangen waarin hun medewerking gevraagd werd. In wezen was het Dr. Kuyper er om te doen de Herv. Kerk van gereformeerde predikanten te voorzien.

Door elf predikanten uit de Chr. Geref. Kerk werd dit schrijven beantwoord, waarin zij de volgende bezwaren naar voren brachten:

- 1 *Hoe zal de Gereformeerde. Theologie kunnen worden gekweekt zonder een Gereformeerde Kerk? Deze is niet aan enkele particuliere Christenen, noch aan enkele predikanten toevertrouwd. De Kerk heeft voor haar bewaring en uitbreiding te zorgen. Geen Theologie zonder kerk.*
- 2 *Voor hen was het een bezwaar, medestudenten op te leiden die straks een plaats moesten ontvangen in het Ned. Herv. Kerkgenootschap, dat als zodanig door woord en daad het Christendom verwerpt.*
- 3 *Werd er gewezen op de Theologische School der Christelijke Gereformeerde Kerk. Deze was geen universiteit, doch een seminarie. Maar ze was tot een universiteit uit te bouwen. En omdat een Geref. Theologie zonder Geref. Kerk en een Geref. universiteit zonder Geref. Theologie onbestaanbaar moet worden geacht, was het beter deze Theologische School tot een universiteit uit te breiden. Dan was er een Geref. universiteit, die op het nauwst met een Geref. Kerk verbonden was, en die uit en voor haar leefde.*

Kort hierop heeft Ds. H. Beuker nog een zestal bezwaren tegen de V.U. geopperd.

Die laten eveneens zien, hoe nauw deze stichting het kerkelijk vraagstuk beheerste.

Deze bezwaren zijn in het kort de volgende:

1. *Vanwaar heeft de particuliere vereniging het recht of de bevoegdheid tot het aanstellen van professoren in de theologie?*
2. *Daar de vereniging van Hoger Onderwijs geheel buiten het terrein en het toezicht der kerk staat, op wier belijdenis men zich beroept, hoe zal nu de vereniging een redelijke objectieve waarborg bieden, dat hare universiteit Gereformeerd is en zal blijven.*
3. *Waarom laat men de professoren (theologische) vrij van het ondertekenen der Belijdenisgeschriften.*
4. *Wie zal de kandidaten in de theologie op wettige wijze beroepbaar stellen in de Geref. Kerk?*

5. *Daar nu eenmaal een vereniging niet doen kan, wat der kerke is, waarom wendde men zich niet. tot de Chr. Geref, Kerk?*
6. *Waarom zijn de studenten verplicht tot het inleveren van een staatsdiploma bij hun inschrijving als student?*

Het blijkt duidelijk dat er van de Chr. Geref. zijde nogal wat bezwaren zijn tegen de V.U. zoals Dr. Kuiper die presenteerde. Dr. Kuiper was nog altijd in de Herv. Kerk en trachtte zich daar te handhaven.

Hij beschouwde de Ned. Herv. Kerk nog als de van ouds Gereformeerde Kerken in Nederland, die echter onder het juk der Synodale hiërarchie gebracht waren.

Volgens Kuiper waren ze gelijk een vruchtboom waarover een net geworpen was.

Een groot verschil met het standpunt van de Cock. Hij scheidde zich af, op grond van de belijdenis van de Herv. Kerk, als zijnde de onzuivere Kerk. Zeer duidelijk blijkt nu reeds het beginsel der Doleantie met die der afscheiding.

In het jaar 1885 begon te Amsterdam onder Kuipers leiding een conflict te dreigen tussen de kerkenraad der gemeente en de kerkelijke besturen.

Oorzaak: "Attestenkwestie".

In 1879 was in het reglement op het godsdienstonderwijs bepaald, dat bij de aanneming van lidmaten „bezwaren tegen de geloofsovertuiging der aanmeldingen geen grond tot afwijzing konden opleveren” en tevens, dat men in andere gemeenten tot aanneming en bevestiging kan worden toegelaten “mits men een attest van goed zedelijk gedrag van de kerkenraad kan overleggen”.

Dit werd door de Amsterdamse kerkenraad ook steeds aan moderne jeugd uitgereikt. Men had dit nog nooit geweigerd.

In 1885 echter weigerden orthodoxe wijkouderlingen bij de aanneming der leerlingen van drie moderne predikanten van Amsterdam tegenwoordig te zijn, waardoor de aanneming niet kon doorgaan. Aan de bezwaren der ouders kwam men niet tegemoet. Ook werden geen attesten van zedelijk gedrag meer afgegeven.

Het klassikaal bestuur oordeelde dat de kerkenraad niet tot afgifte gedwongen kon worden.

Op 16 oktober gelastte het Provinciaal Kerkbestuur ze binnen zes weken af te geven.

De kerkenraad vroeg cassatie aan bij de Algemene Synodale Commissie op grond van Gods Woord. Deze handhaafde echter de uitspraak van het Prov. Kerkbestuur.

Voor 8 januari 1886 moesten de attesten worden afgegeven.

Nu moest één van beiden gebeuren: of de kerkenraad zou moeten toegeven en doen als voorheen, of bij weigering stond schorsing voor de deur.

Intussen was ook reeds door de volgelingen van Dr. Kuiper besloten om, indien op 8 jan. de kerkenraad geschorst werd wegens weigering der attesten, de commissie van beheer volgens het nieuwe artikel de kerkgebouwen voor de geschorsten zou openen, en voor de aanhangers der Synodale hiërarchie sluiten.

Doch de kerkenraad werd op 8 jan. niet geschorst, wegens weigering der attesten aan de moderne catechisanten, doch reeds op 4 jan. wegens zijn wijziging, die men in het reglement op het beheer der kerkelijke goederen had gemaakt.

Daar nu de kerkenraad van Amsterdam onvoltallig geworden was, meende het Classicaal Bestuur te moeten doen, wat des kerkenraads was, en gaf reeds 3 dagen later, dus nog 1 dag voor 8 jan., de attesten af en vernietigde tevens het gemaakte artikel omtrent het kerkelijk beheer.

Hiermede was feitelijk de opzet van Dr. Kuyper mislukt.

80 kerkenraadsleden werden geschorst.

Nu begon de strijd om de kerkelijke goederen.

De kerkmeesters trachtten nu, naar het gewijzigde reglement, de kerkelijke goederen en gebouwen in hun beheer te houden.

Dit gelukte korte tijd, doch slechts met list en geweld en ook slechts voor één kerk.

De geschorsten gingen in hoger beroep en hielden intussen in diverse lokaliteiten bijbellezingen. Op 1 december 1886 bevestigde de Synode het afzettingsbesluit.

Op 16 december maakte de kerkenraad, die afgezet was, bekend, dat hij besloten had het juk der hiërarchie af te werpen, en de voor 1816 geldende K.O. weer in werking te laten treden. Men nam de naam aan van Nederduitsch Geref. Kerk, met toevoeging „dolerend“.

Dolerend is klagende.

De kerken klaagden wegens het onrecht hun aangedaan op de kerkelijke goederen.

De 80 geschorsten dachten niet aan terugkeer.

De strijd voor kerkherstel werd met kracht voortgezet. Niet alleen in Amsterdam, maar ook op de Veluwe had zich een kerkelijke actie ontwikkeld, die eveneens tot ontwikkeling moest komen.

Op 12 december van het jaar 1883 had de eerste student, de heer J.H. Houtzagers, met gunstig gevolg het kandidaatsexamen afgelegd in de theologie, doch er was voor hem geen toegang tot de Ned. Herv. Kerk.

Door toedoen van Mr. Dr. W. vd Berg en Ds Vlug, (trouwe aanhangers van Dr. Kuyper) sprak de heer Houtzagers op zondag 11 nov. 1884 in de kleine gemeente van Kootwijk.

Mede o.l.v. Dr. vd Berg, predikant te Voorthuizen, werd door de kerkenraad van Kootwijk een beroep op Houtzagers uitgebracht.

Op 24 maart 1885 ontving hij een toezegging van beroep en op 11 april 1885 werd dit door Houtzagers aangenomen.

Nu kwamen de moeilijkheden.

Het Classicaal Bestuur weigerde Houtzagers te examineren. Toen werd op 20 nov. 1885 een onwettig kerkelijk examen afgenomen op verzoek van Kootwijks kerkenraad. Hiervoor slaagde Houtzagers. Op 30 december daaraan volgend werd het officieel beroep uitgebracht, welke op 8 jan. 1886 werd aangenomen door Houtzagers.

Men kwam nu in conflict met de kerkelijke besturen. Men trachtte lang allerlei listige wegen elkander te vlug af te wezen, maar de kerkelijke besturen wonnen de wedloop.

De kerkenraad van Kootwijk werd geschorst, waarop zij de banden met het Herv. Kerkgenootschap verbrak. De bevestiging van kandidaat Houtzagers vond plaats op 9 februari 1886 door Ds. van Lingen. Zo was Kootwijk de eerste dolerende gemeente.

Overal in het land kwam nu beweging op kerkelijk gebied.

Mr. Dr vd Berg van Voorthuizen ging ook met zijn kerkenraad in Doleantie, en op 16 dec. 1886, toen het kerkelijk proces van de Amsterdamse kerkenraad ten einde liep, deed men daar de officiële daad door z.g.

het „synodale juk" af te werpen. Nu volgden er vele plaatsen, waar men de banden met de Herv. Kerk verbrak, en trad men op als de aloude *“Gereformeerde Kerk”*.

In methode, of ontstaan, was er echter een verschil wat betreft Afscheiding en Doleantie.

Ds. De Cock dacht niet aan afscheiding, maar werd vervolgd om zijn trouw aan de belijdenis en onwettig afgezet. Pas door de omstandigheden en onder leiding van Gods voorzienig bestuur, werd het hem duidelijk, dat afscheiding van de liberale Herv. Kerk de enige mogelijkheid was. Bij de doleantie gaat alles naar een van te voren overlegd plan.

Er is verband tussen oprichting van de V.U., de attestenkwestie, vergadering „Frascatie" en de Doleantie.

De kerkenraad van Amsterdam werd geschorst op grond van de beheerskwestie, alhoewel hij liever had gezien, dat dit geschied was op grond van belijdeniskwestie .

Ook in de beschouwing Ned. Herv. Kerk was verschil. Ds. de Cock scheidde zich af volgens art. 28 N.G.B., omdat de Herv. Kerk niet meer de kenmerken ener ware Kerk vertoonde.

Hij streed voor het behoud der waarheid.

Zijn strijd was leerstellig. De afscheiding was reformatie, terugkeer tot Gods Woord.

De doleantie was meer een kerkrechtelijke strijd. Het ging om de verbreking der anti Gereformeerde organisatie.

De afscheiding beschouwde de Herv. Kerk als één geheel, als een Synodaal Genootschap met leervrijheid. Men scheidde zich af van dat genootschap om weder te keren tot de ware kerk. „Acte van Afscheiding of Wederkeer".

De doleantie beschouwde de Ned. Herv. Kerk niet zoals ze geworden was in 1816, maar als een groep Gereformeerde gemeenten die in hun vrijheid worden belemmerd, door het in 1816 onwettig opgelegd bestuur.

De opzegging van de gehoorzaamheid aan het bestuur maakten de plaatselijke gemeenten weer tot een Gereformeerde Kerk.

Volgens doleantie systeem moest afscheiding zijn een separeren van de kerk, d.w.z. een scheiden, delen van de ware kerk, en is zij dus slechts een secte, een te vroeg geplukte vrucht, en is zij krank in de levenswortel.

Volgens de doleantie verliet men dan ook niet de Ned. Herv. Kerk, maar men bleef eenvoudig dezelfde, doch met verwerping van haar Synodale organisatie.

Men negeerde zowel te Amsterdam als ook in andere plaatsen in 1886, het zichtbare feit, dat vanaf 1834 een Gereformeerde Kerk zich geopenbaard heeft, die de kenmerken had, de zuivere bediening van het Woord en de Sacramenten, terwijl er tucht over leer en leven werd gehouden. Van de Reformatie van 1834 werd geen woord gerept en deed men alsof die niet bestond.

In wezen was de Doleantie een strijd om de kerkelijke goederen.

Een afgescheiden kerkgroep van de Herv. Kerk. Enerzijds kwam zij te staan naast de Herv. Kerk, anderzijds plaatsten de dolerenden zich tegenover de Chr. Geref. Kerk, die door afscheiding naar art. 29 der Geref. Belijdenis zich reeds meer dan een halve eeuw als de zuivere Geref. Kerk der vaders in leer en tucht geopenbaard had.

Men miskende echter het werk Gods van 1834, en deze miskening kwam uit in *woord en daad*.

Van Chr. Geref. zijde was een hartelijke belangstelling betoond voor de mannen die de strijd met de kerkelijke besturen aangingen.

Maar de Doleantie-mannen betoonden veeleer daartegenover een koele en afstotende houding. Bij elke gelegenheid werd met klem betoogd, dat men geen „afgescheidene" werd, omdat men zelf „de Kerk der Vaders" was.

Daarom ging men zich tenslotte als kerken *institueren*, en voltrok zelf: daarmee een scheuring met de Chr. Geref. Kerk.

Is het niet vanzelfsprekend, dat, toen men later een z.g. vereniging zocht, er grote bezwaren kwamen van Chr. Geref. zijde? Dat er broeders waren die de kerkelijke vereniging van 1892 daarom niet konden goedkeuren?

Het was te voorzien, dat deze toestand van gescheidenheid tussen de Chr. Geref. Kerk en de Dolerenden, die beiden hetzelfde in hun vaandel schreven, niet zo kon blijven voortbestaan. Daarom werden er pogingen tot vereniging aangewend.

Hiertegen kon op zichzelf geen bezwaar worden ingebracht.

Het is echter wel van grote betekenis: *hoe, en op welke grondslag* deze vereniging zou plaats vinden.

In 1887 kwam te Rotterdam een Synodaal convent bijeen van Ned. Geref. Kerken. Dit convent sprak uit, dat het goed zou zijn, als de kerkenraden van de Geref. Kerken zich zouden wenden tot de kerkenraden der Chr. Geref. Kerken te hunner plaats met betuiging van hartelijke bereidwilligheid om op voet van de *Drie formulieren van Enigheid en de D.K.O.* paden en wegen van enigheid te bewandelen.

Dit convent benoemde eveneens een vijftal deputaten om met de docenten te Kampen te spreken over een weg tot eventuele vereniging.

Dit laatste was onjuist, men had zich tot de synode der Chr. Geref. kerk moeten wenden.

Dit plaatselijk zoeken naar een eenheid doet wel vreemd aan, gezien de eertijds bijna vijandige houding tegenover de Chr. Geref. Kerk. Hier moet worden gelet op de impasse waarin de Dolerende Kerken zijn geraakt.

Verlies van kerkelijke procedures, en het opkomen van een machtige confessionele partij in de Ned. Herv. Kerk, tegen de doleantie.

Deputaten confereerden driemaal met de hoogleraren der Theologische school te Kampen. Er waren wederzijdse bezwaren.

Van Chr. Geref. zijde had men bezwaar tegen uitgangspunt en methode der doleantie.

Immers, de dolerenden hadden de band met de Herv. Kerk niet verbroken, men beschouwde de Herv. Kerk nog als de ware kerk.

Met dit standpunt had men nooit mogen doleren en eigen kerken stichten, en zodoende dolerende kerken tot openbaring brengen, terwijl er reeds Chr. Geref. Kerken waren, waar men toen geen contact gezocht had.

Men voelde dit als een *miskening en verloochening* van het werk Gods in de afscheiding tot openbaring komen.

Van Dolerende zijde had men bezwaar tegen het z.g reglement van 1869.

Dit was grote overdrijving.

In dit reglement werd alleen uitgesproken, hoe de regering der kerk gevoerd werd naar de D.K.O.

De voorlopige Synode der Ned. Ger. Kerken gehouden juni 1888 stelde voor wederzijdse deputaten te benoemen om een acte van ineensmelting te ontwerpen.

De Chr. Geref. Synode, gehouden in Assen 1888, benoemde 8 deputaten, maar dezen waren aan een bepaalde zuiver geformuleerde lastbrief gebonden. Deze luidde: Dat zij genegen zijn tot een gesprek maar nog niet kan prijs geven de erkenning van de Chr. Geref. Kerk, als één geheel door de regering erkend.

- a. De Ned. Ger. Kerken moeten verklaren: dat zij overeenkomstig art 27-29 onzer Geloofsbelijdenis, met het Ned. Herv. Kerkgenootschap, zoals dat sedert 1816 bestaat, volkomen gebroken hebben.
- b. Dat zij de afscheiding erkennen als geschied te zijn in gehoorzaamheid aan en in overeenstemming met Gods Woord en dus erkennen, dat de plaatselijke gemeenten der Chr. Ger. Kerk wettige openbaring van het lichaam van Christus zijn.
- c. Dat zij niemand in hun lidmatenboeken inschrijven, dan die instemming betuigen met de Geref. leer en onderwerping aan de kerkelijke tucht beloofd hebben.
- d. Dat zij geen attesten afgeven en aannemen dan aan en van erkende kerken, die met de synodale hiërarchie gebroken hebben.
- e. Dat zij geen gemeenten meer zullen organiseren daar waar reeds een Chr. Geref. gemeente bestaat. En verder besluit men deze synode provisorisch te sluiten.

Bezwaarschrift tegen deze gang van zaken door Professor Lindeboom e.a.

Ondergetekenden verzoeken aantekening in de notulen, dat zij tegen „*het voorstel tot verdaging zijn, omdat er geen enkel grond in de kerkorde is tot verdaging*” .

Omdat er geen noodzaak voor is, terwijl een nieuwe synode, evengoed als deze, de behandeling van de zaak der vereniging kan voortzetten.

„*Omdat verdaging der synode een bedenkelijke nieuwigheid is in de Gereformeerde Kerk en een gevaarlijke antecedent zou kunnen worden*”.

getekend: A. Littooy
W. Doorn
L. Lindeboom
J. Westerhuis
M. van Minnen.

Toen werd het nog *ongereformeerder*, want men kon voor die verdaagde Synode natuurlijk geen roepende kerk aanwijzen, waarop men besloot, dat het Moderamen van Assen de verdaagde synode zou samenroepen.

Men had in het verleden wel kloeke besluiten genomen ,maar er kwam weinig van terecht, het werd hoe langer hoe *formalistischer*.

Dr. Kuiper beweerde in de „*Heraut*“ dat van samenkomen van beide Deputaatschappen niets kon komen. Het had geen zin om na hetgeen in Assen besloten was, verder te spreken.

Ds. Beuker, de man wiens voorstel destijds in Assen was aangenomen, heeft Dr. Kuiper daarop van antwoord gediend.

Zakelijk en principiëel.

Toch zijn de deputaten samen gekomen. Uit de verslagen blijkt:

- a. dat dit samenzijn is uitgegaan van de Deputaten der Utrechtse synode.
- b. dat deze laatsten daar niet als deputaten, maar als particuliere personen waren.
- c. dat de Chr. Geref. deputaten, als deputaten tegenover deze particuliere personen zijn opgetreden en als zodanig met hen hadden te onderhandelen.

Dr. Kuyper verklaarde, die hierbij tegenwoordig was, dat de dolerenden, op de grondslag te Assen gelegd, niet konden en ook niet wilden verenigen. Hij bood de Chr. Geref. Deputaten een gedrukte *concept-acte van ineensmelting* in handen, en onze Deputaten lieten zich verleiden om hier over te discussieren.

De predikanten Beuker en Littooy was dit alles te machtig en dienden een bezwaarschrift in. De andere Deputaten hadden deze concept-acte maar aanvaard.

Toch ging deze concept-acte uit van het beginsel, dat ieders standpunt, zowel dat der Chr. Geref. als dat der dolerenden, gehandhaafd zou worden waardoor zij feitelijk meer combinatie dan vereniging bedoelde.

Daar echter beider standpunt geëerbiedigd werd, was in de concept-acte ook een bepaling opgenomen, dat na de combinatie, de formering van een kerkenraad tegenover een reeds bestaande gemeente mocht plaats vinden.

Op plaatsen waar een Chr. Geref. gemeente was, kon dus ook na de combinatie een Dolerende gemeente gesticht worden.

De dolerenden hadden de vereniging voor elkaar. Het woord was nu aan de Chr. Gereformeerden die in Kampen als voortgezette synode van Assen bijeen waren.

Men zou verwachten dat deze synode haar deputaten ter verantwoording zou roepen, maar dit gebeurde niet.

In plaats van deze concept-acte naar de prullenmand te verwijzen, nam zij deze in behandeling.

Er is te Kampen door de broeders heftig gedebatteerd, maar voet voor voet werden de aanhangers van het beginsel der afscheiding teruggedrongen. De jaren 1889-1890 zijn jaren van felle strijd geweest. Twee partijen stonden tegenover elkaar. Enerzijds de mannen die, ten koste van ieder offer, tot vereniging wilden komen.

Anderzijds de mannen die deze vereniging niet minder begeerden, maar nooit ten koste van de Chr. Geref. Kerk.

Deze groep die de sterkste was, wilde niets weten van vereniging op basis van de concept-acte. Toen dan de synode van de Ned. Ger. in juni 1889 samen kwam te Leeuwarden, was reeds duidelijk zichtbaar, dat op die grondslag de vereniging niet zou plaats vinden.

Deze synode deed nu een ander voorstel.

De Chr. Geref. zouden het initiatief nemen, om een weg tot vereniging te vinden. Het woord was nu aan de Chr. Geref. Kerk.

Zij kwamen samen van 18-29 aug. 1891 te Leeuwarden. Deze synode heeft de grondslag der vereniging gelegd. Hier werden twee voorstellen ingediend. Het ene handhaafde het standpunt der Afscheiding. (Lindeboom - Hessels).

Het ander verleende gelijke rechten aan afgescheidenen en dolerenden (Bavinck - van Andel). Het laatste werd aangenomen, en daarmee het beginsel der Afscheiding prijsgegeven.

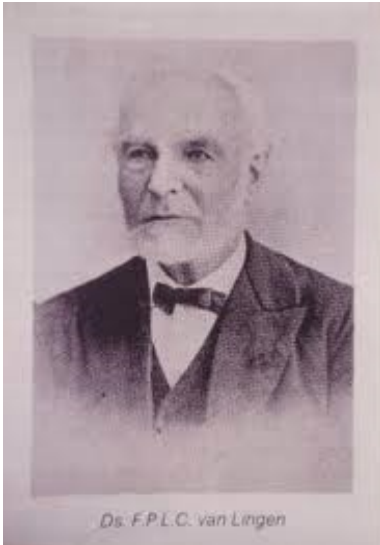
De dolerenden hadden alles gekregen wat ze wilden.

De synode der Ned. Ger. Kerken sprak dan ook uit dat het beginsel der doleantie was gehandhaafd (1891). De synode der Chr. Geref. Kerk vergaderde in Juni 1892, tegelijk met de synode der Ned. Ger. Kerken te Amsterdam.

Het bleek, dat voor vereniging nog niet alles gereed was.

De dolerenden gaven hun eigen uitleg omtrent de besluiten der synode van 1891.

Ook bleek er beroering te zijn in verschillende gemeenten, die niet wilden verenigen op de grondslagen van Leeuwarden.

De synode zette toch door, en de vereniging kwam tot stand.

Bezwaren tegen deze gang van zaken waren ingekomen, waaronder een bezwaarschrift van Ds. F.P.C.L. van Lingen en Ds. J. Wisse. Ondertekend door 641 namen (4 predikanten). Behalve die waren er nog 7 andere bezwaarschriften, die echter grotendeels overeenkwamen met dat van Wisse en van Lingen.

Er werd geen rekening mee gehouden.

BEZWAARSCHRIFT

Aan de Eerwaarde Synode der Chr. Geref. Kerk in Nederland, vergaderd te Amsterdam, de 7e juni en volgende dagen.

Eerwaarde Vaders en Broeders in onze Here Jezus Christus!

De ondergetekenden, predikanten, kerkenraadsleden en lidmaten van verschillende gemeenten der Chr. Geref. . Kerk in Nederland, nemen bij dezen de vrijheid tot Uwe Eerwaarde Vergadering te komen met een ernstig bezwaar.

Met belangstelling is door ons kennis genomen van de veelvuldige onderhandelingen, die op achtereenvolgende Synodale Vergaderingen gevoerd zijn met de Kerken in Doleantie; en wij vergissen ons immers niet, als wij het hoofddoel van Uw tegenwoordig samenzijn achten te wezen de bevestiging van de voorlopige gesloten Vereniging op de voorwaarden, die te Leeuwarden vastgesteld en te 's-Gravenhage door Uwe Deputaten nader verklaard zijn.

Tegen die Vereniging, op dit tijdstip en volgens deze voorwaarden, richt zich juist met alle aandrang onze bede.

Het heil der gemeenten, het ongeschonden bewaren van het beginsel der Afscheiding, het recht der afzonderlijke gemeenten om over haar Vereniging met anderen te beslissen, de vreze voor scheuring in eigen boezem, dringt ons Uwe Vergadering met alle bescheidenheid, maar daarom met niet minder klem, te verzoeken:

Broeders!

Sluit thans nog niet definitief de door ze velen gevreesde vereniging.

Vergun ons enkele onzer bezwaren in Uw midden neer te leggen.

- A. Nooit zijn de kerkeraden verzocht of opgedragen, de vergadering van manslidmaten in elke gemeente op te roepen, ten einde al of niet toe te stemmen in de voorwaarden van Leeuwarden en de verklaring, daarvan gegeven, hetgeen toch het onvervreemdbaar recht der gemeente mag gerekend worden, omdat de Vereniging alle gemeenten met de Kerken in Doleantie samen bindt. Wij achten daardoor de rechten der gemeente verkort
- B. In de strijd der laatste jaren bleken de Beginselen der Afscheiding en Doleantie met elkander in strijd, vooral in de beschouwing van de Herv. Kerk. Indien dan niet één der twee beginselen in de Verenigde Kerken aan het andere zal opgeofferd worden, waarvan kan hunne samenvoeging dan anders oorzaak zijn dan van twist en eindeloze verwarring?
- C. Bezwaarlijk valt het ons Broeders! om voetstoots alle Kerken in Doleantie, hoe ook verstaan, zonder enig onderscheid voor „zuivere Geref. Kerken naar Belijdenis en Kerkorde" te erkennen, ja zelfs te erkennen dat al haar lidmaten, die zonder enig kerkelijk onderzoek zich in het Duplicaatboek lieten inschrijven.
- D. Een ander bezwaar is niet ons geringste. Het is onze vaste overtuiging dat de wederkerige liefde, die toch bij elke huwelijk, ook bij dat van deze Kerkengroepen, een allereerste vereiste is, maar al te veel wordt gemist en een zodanig huwelijk noodwendig bron van betreuenswaardige verwarring en tweedracht zal worden.
- E. En eindelijk is het ons een overwegend bezwaar voor gereformeerd te erkennen, wat door voorgangers der dolerende Kerken in de laatste tijd in het publiek is uitgesproken en geleerd omtrent wedergeboorte en de Heilige Doop. Wij achten het overbodig dit nader te ontwikkelen.

Om zelf de schijn te vermijden, dat het ons om personen te treffen te doen zou zijn, noemen wij geen namen. Er is in het publiek genoeg over geschreven, dat U niet onbekend kan zijn. Wij bidden U Broeders! Neemt onze bezwaren in ernstige overweging, voor dat het te laat is, en geeft aan onze bede gehoor.

Sluit thans nog niet de door zo velen gevreesde vereniging; geeft althans vooraf alle gemeenten de gelegenheid zich openbaar uit te spreken.

Gods Geest besture Uw Vergadering in al haar handelingen, tot heil en eenheid der Gemeente Gods en tot eer van Zijnen Naam.

De vereniging werd nu een feit en vond definitief plaats op de Synode van de Geref. Kerken in Nederland op 17 juni 1892.

VOORTBESTAAN.

Enkele kerken gaven hun classis te kennen, dat zij niet meegingen, maar Chr. Geref. bleven. Eveneens werd daarvan terstond kennis gegeven aan de regering.

Het waren de kerken: Zierikzee met ds. Wessels; Noordeloos met ds. Jonkman en Teuge (bij Apeldoorn) . Ook ds. van Lingen gaf hiervan kennis aan de classis Arnhem.

19 juli keerde ds. J. Wisse met een deel van zijn gemeente terug.

Men heeft aangevoerd dat dit .tegen art. 31 der D.K.O. was. Immers daar staat:

„En hetgeen door de meeste stemmen goed gevonden is, zal voor vast en bondig gehouden worden".

De synode had toch besloten tot vereniging en derhalve moest men zich onderwerpen.

Er staat echter meer:

“tenzij dit bewezen worde te strijden tegen het Woord Gods of tegen de artikelen in deze Generale Synode besloten”.

Kan het dan bewezen worden, dat het in overeenstemming is met Gods Woord, dat men zijn kerkelijke historie prijsgeeft en verenigt met kerken, die er een onschriftuurlijke leer op na houden? Bovendien, het kerkverband is geen intrigerend bestanddeel, dat het wezen der kerk raakt. Het kerkverband is een vrijwillig akkoord van kerkelijke gemeenschap.

De kerken, die bleven voortbestaan als Chr. Geref., hadden vrijwillig indertijd het verband aangegaan met de Chr. Geref. Kerk.

Toen nu het verband ophield te bestaan, had men als plaatselijke kerk ten volle het recht om te weigeren opgenomen te worden in een nieuw verband, dat men niet wenste.

Op 20 juli 1892 werd te Utrecht een vergadering gehouden van leden der Chr. Geref. Kerken, onder leiding van ds. Van Lingen.

Deze vergadering sprak haar afkeuring uit over de handelwijze der Chr. Geref. Synode te Amsterdam. (juni 1892). constateerde, dat deze synode haar macht had misbruikt, de weg was ingeslagen van het heerschappij voeren over het erfdeel des Heren, het organisch verband der gemeente had verbroken, de geschiedenis der Scheiding had verkracht, en afgeweken was van de belijdenis, dwalingen had toegelaten en gegronde bezwaren had terzijde gelegd, weshalve men zich niet kan neerleggen bij de bedoelde synodebesluit.

De vergadering wees er op, dat al de goederen der Chr. Geref. Kerk door de vereniging werden opgeëist en in het bezit waren van hen, die nimmer tot de Chr. Geref. Kerk toetraden. Geconstateerd werd, dat hoger appèl niet mogelijk is en er dus geen andere weg openstaat dan uit het verband te treden, waarin men op geweldadige wijze is ingelijfd en daarom wenste men onder biddend opzien tot de Here te blijven, wat men tot 17 juni was, wettige voortzetting der aloude Geref. Kerk, wettig bij Koninklijk Besluit erkend.

Gerapporteerd werd, dat de gemeenten

Zierikzee, Noordeloos en Teuge *Chr. Geref. gebleven waren.*

Deze vergadering had een constituerend karakter.

Vastgesteld werd, wat men gebleven was.

Op 3 en 4 januari 1893 werd synode gehouden.

Acht gemeenten waren vertegenwoordigd. Zierikzee kon wegens moeilijke reisgelegenheden geen afgevaardigden zenden.

De synode sprak uit:

„De vergadering verklaart openlijk en duidelijk, dat de kerk door haar vertegenwoordigt niet is een nieuwe stichting, maar zuivere voortzetting der aloude Chr. Geref. Kerk, gelijk zij in de dagen der Scheiding is herleefd.

Op deze synode werd reeds uitgesproken, dat de leer omtrent het veronderstellen der wedergeboorte bij de doop *geen leer der Chr. Geref. Kerk*, noch van Gods Woord is, en niemand toegelaten wordt datzelve te leren.

N.B.

Van „vrijgemaakte zijde" wordt tegenwoordig opgemerkt, dat het in het geding van 1892 niet zo zeer zou zijn gegaan over dogmatische bezwaren. Dit besluit op de eerste synode der Chr. Geref. Kerk na 1892 zegt wel anders. Hoe zou ooit zo'n leeruitspraak geboren zijn, indien deze kwestie niet in het brandpunt van de strijd stond?

Op 11 september 1894 werd de Theologische School geopend door ds. J. Schotel. Ook hierin bleek, dat men de aloude lijn der Scheiding handhaafde.

Op de synode 1893 werd kandidaatsexamen afgelegd door student P.J.M. de Bruin, die als student de Kamper School had verlaten en terugkeerde tot de Chr. Geref. Kerk.

Aan deze man, die als hoogleraar de Kerk heeft gediend, is de Chr. Geref. Kerk grote dank verschuldigd.

Vooraf door zijn helder inzicht in het Geref. Kerkrecht wist hij in de dagen van crisis het roer recht te houden.

Hij werd door de Here tot rijke zegen gesteld en heeft de gestadige uitbreiding der Kerk met vreugde en dankbaarheid aanschouwd.

Op vele plaatsen bleef de Chr. Geref. Kerk voortbestaan of kwam zij opnieuw tot openbaring,

b.v. in de eerste jaren na 1892 te Apeldoorn, Schiedam, Harlingen, Lutten, De Krim, Urk, Culemborg, Aarlander-veen, Emmercompasuum, OudBeijerland, Dordrecht, Doesburg, Aalten ect.

Zo nu en dan keerden ook predikanten uit de Geref. Kerken terug tot de Chr. Geref. Kerk.

In 1906 werd de Gen. Zendingkas opgericht.

In 1927 werd ds. A. Bikker uitgezonden door de zending kerk van Hilversum om te arbeiden onder de Toradja's; ds. M. Geleijnse in 1930 door de kerk van Hoozevee.

Ook de medische zending mocht zich in veler belangstelling verheugen.

De zendingsarbeid werd zeer rijk door God gezegend.

LEERGESCHILLEN MET DE GEREFORMEERDE KERKEN.

Reeds in het bezwaarschrift werd hierop gewezen. In de loop der jaren kwam steeds duidelijker uit, dat onze vaders HET goed gezien hadden in 1892. In de boezem der Geref. Kerken ontstond zware strijd over de opleiding en de verschillende leergeschillen. Deze geschillen betroffen:

de leer der eeuwige rechtvaardigmaking, wedergeboorte, de heilige doop, supra- en infralapsarisme.

De Geref. Kerken spreken naar aanleiding van een wel gemotiveerd bezwaarschrift van de kerk van Bedum uit, dat zij volkomen vertrouwen stellen in de leer van dr. A. Kuyper (1896).

In 1905 werden op de synode der Geref. Kerken de leergeschillen behandeld. Men trachtte kool en geit te sparen.

Toch dragen de besluiten, aldaar genomen, een typerende dolerende inslag.

Een zeer ernstig gemotiveerd protest van prof. Lindeboom tegen de *Neo-Calvinistische leer* werd niet ontvankelijk verklaard.

Omtrent het supralapsarisme werd gezegd, dat het wel niet de leer der Geref. Kerken was, maar dat niemand om zijn supralapsarisme mag bemoeilijkt worden.

Omtrent de leer der eeuwige rechtvaardigmaking werd uitgesproken, dat het gebruik van het woord eeuwige rechtvaardigmaking aan ieders vrijheid werd overgelaten.

Omtrent de *onmiddellijke wedergeboorte* belijdt de synode, dat bij de volwassenen de wederbarende werking des Geestes de prediking des Woords vergezelt, doch zegt niet uitdrukkelijk, dat de Heilige Geest die prediking gebruikt als middel.

Inzake de *veronderstelde wedergeboorte* spreekt de synode uit:

dat het minder juist is te spreken dat het dopen geschiedt op grond van veronderstelde wedergeboorte (Let wel: minder juist, niet onjuist) en dat volgens de Heilige Schrift en de belijdenis het zaad des verbonds moet gehouden worden voor wedergeboren en in Christus geheiligd, totdat het tegendeel blijkt.

(Dit is dus een belijdenis-uitspraak en heeft een bindend karakter).

Juist over het laatste punt breekt gedurende vele jaren een felle strijd los (1936-1944).

In 1944 verklaarde de synode, dat men moest leren, dat de kinderen waren te houden voor wedergeboren met beroep op 1905.

Nadrukkelijk werd het bindend karakter der Utrechtse leerregels vastgesteld.

K. Schilder

Op grond hiervan werd prof. dr. K. Schilder, die dit niet wilde erkennen, tevens op z.g. kerkrechtelijke gronden als hoogleraar afgezet en prof. S. Greydanus geschorst.

Vele kerken en gemeenteleden maakten zich op grond van art. 31 K.O. vrij van deze besluiten en treden op onder de naam: Geref. Kerken, onderhoudende art. 31 K.O.

Deze kerken pretenderen te zijn: „*de Geref. Kerken*”. Zij handhaven 1892, kennen aan de besluiten van 1905 slechts „*historische*” waarde toe en nemen deze niet meer voor haar rekening..

Onder al deze moeilijkheden in de Geref. Kerken had de Theologische School te Kampen het zwaar te verduren.

In 1902 op de synode te Arnhem werd besloten (tegen het beding in) tot haar opheffing. Terwille van een sterke oppositiegroep, die verklaarde, dat zij de verantwoordelijkheid van dit besluit niet konden dragen, werd besloten het genomen besluit niet uit te voeren.

Toen werd het blad „*De Wachter*” opgericht, dat tot steun wilde zijn van de Theologische School. Het promotierecht werd haar nimmer toegekend. In 1944 verlieten de meeste studenten de school en volgden prof. Schilder.

De Geref. Kerken (art. 31) hebben nu ook hun Theologische School te Kampen.

Uit dit alles bleek, hoe onze vaders juist zagen, dat een vereniging, gesloten op dat tijdstip, zou moeten leiden tot veel twist en verdeeldheid.

Door dit alles werd de Chr. Geref. Kerk mede gerechtvaardigd in haar voortbestaan. Op de synode van 1947 werd besloten contact te zoeken met kerken en groepen, die staan op Geref. belijdenis, en tot herziening van de D.K.O.

